

Kans van slagen

Onderzoek naar vertraging van huidige vierdejaars leerlingen in de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo en benodigde (extra) maatregelen voor de centrale examinering in 2022-2023

November 2022

BUREAU
STROMING

José Mulder (Bureau Stroming)
&
Eva Voncken (Bureau Turf)

Dit rapport doet verslag van een onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van de Stichting
Platforms vmbo (SPV).

November 2022

BUREAU
STROMING

BUREAU
STROMING

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting.....	3
Een schoolloopbaan in coronatijd.....	4
Conclusies	5
Belangrijkste resultaten	6
Inleiding.....	10
1 Ervaringen met centrale examens '21-'22	13
1.1 Meerderheid tevredenheid over maatregelen.....	13
1.2 Gebruik ruimere mogelijkheden examinering beroepsgerichte vakken.....	14
1.3 Hoge slagingspercentages '21-'22.....	18
1.4 Mbo geïnformeerd over vervanging CSPE door SE?	18
1.5 Examens ook in leerjaar 3 afgenomen.....	19
1.6 Flexibele digitale examens ook dit jaar vaker benut	20
2 Vertraging bij vierdejaars leerlingen.....	22
2.1 Meerderheid ziet vertraging	22
2.2 Waar zit vertraging?	23
2.3 Zorgen om vertraging op alle vlakken	25
2.4 Gevolgen en risico's van vertraging.....	26
2.5 Vertragingen in LOB en stages.....	27
3 Met vertrouwen het examenjaar in?	31
3.1 Minderheid heeft vertrouwen in motivatie leerlingen.....	31
3.2 Minder dan helft heeft vertrouwen in voorbereiding CSPE	32
3.3 Meerderheid positief over voorbereiding centraal examen	33
4 Vooruitblik centraal examen '22-'23.....	35
4.1 Start van de voorbereiding op het CSPE	35
4.2 Verlenging afnametermijn CSPE '23: bruikbare optie?	36
4.3 Extra ruimte nodig in toetsing en examinering '23	36
5 Trots dat we het samen doen!.....	39
5.1 Docenten.....	39
5.2 Leidinggevenden	41
Bijlage I	43

Managementsamenvatting

De coronacrisis heeft in de schooljaren 2019-2020, 2020-2021 en 2021-2022 grote impact gehad binnen het onderwijs. Voor scholen was het steeds hard werken om hun eindexamenleerlingen voor te bereiden op een succesvolle afronding van het vmbo en de overstap naar het vervolgonderwijs. Hoewel scholen nu weer zo normaal mogelijk lesgeven, heeft corona nog steeds impact. Want de leerlingen die dit schooljaar in het vierde jaar van het beroepsgerichte vmbo zitten hebben maar liefst drie jaar te maken gehad met de ingrijpende gevolgen van corona voor hun (school)leven. Zijn zij klaar voor een succesvolle afronding van het vmbo en de overstap naar het vervolgonderwijs?

In overleg met OCW heeft de Stichting Platforms vmbo (SPV) onderzoek laten uitvoeren naar de situatie van de huidige vierdejaars vmbo-leerlingen in schooljaar 2022-2023. Het onderzoek is verricht door een online vragenlijst uit te zetten onder docenten in de beroepsgerichte leerwegen en leidinggevenden.

Dit rapport doet verslag van dit onderzoek. Beschreven wordt welke vertraging leerlingen hebben in te lopen en er wordt teruggeblikt op de ervaringen met de maatregelen rond toetsing en examinering vorig schooljaar. Ook wordt beschreven hoe docenten en leidinggevenden nu, aan het begin van het schooljaar, aankijken tegen de vertraging die de huidige vierdejaars hebben opgelopen en wat nodig is om hen succesvol het vmbo te laten afronden.

De focus van dit onderzoek ligt bij de leerlingen die in 2022-2023 in het vierde jaar van het vmbo zitten en (eind)examen doen. Deze leerlingen zaten in het eerste leerjaar van het vmbo toen in maart 2020 de eerste lockdown inging. In hun tweede leerjaar hadden ze in de periode december/januari te maken met lockdowns en schoolsluitingen. In hun derde leerjaar sloten de scholen eerder voor de kerstvakantie en waren er allerlei sluitingen. Tel daar de vele zieken onder leerlingen en docenten bij op en het mag duidelijk zijn dat het (school)leven van deze leerlingen flink op zijn kop is gezet door corona.

Vmbo-leerlingen in de beroepsgerichte leerwegen volgen vanaf het derde leerjaar een beroepsgericht programma in een profiel. Het beroepsgerichte programma bestaat uit profielvakken en keuzevakken. Het CSPE ofwel praktisch examen, kan zowel in leerjaar 3 als in leerjaar 4 worden afgenomen en gaat over het beroepsgerichte profielvak. In dit onderzoek ligt het accent op de centrale delen van het examen: het centraal schriftelijk examen (CE) voor de avo-vakken en het centraal schriftelijk en praktisch examen (CSPE) voor de profielvakken. Het vmbo-eindexamen bestaat daarnaast uit schoolexamens.

Door de coronacrisis waren er vorige schooljaren ruimere mogelijkheden om het examen af te leggen. In december 2021 maakte de minister bekend de regels rond de examens 2022 aan te passen. Net als het jaar ervoor is in 2022 het CSPE volledig als SE afgenomen; de centrale examens mochten gespreid worden over twee tijdvakken (GL) en konden de flex-

examens in BB en KB vanaf april 2022 afgenomen worden. Voor alle leerlingen was er een extra herkansing en door het vervallen van het herkansen van het CSPE moesten scholen leerlingen een herkansing bieden voor het SE beroepsgerichte profielvak. Daarnaast zijn scholen opgeroepen het profielvak zo laat mogelijk af te sluiten met het oog op maximale onderwijstijd; om bij de afsluiting gebruik te maken van de CSPE-materialen en om het vervolgonderwijs mee te nemen in de afsluiting van het profielvak met het oog op vertrouwen in de inhoud en niveau van de toetsen.

Dit onderzoek is een vervolg op de onderzoeken die in 2020 en 2021 zijn gedaan naar de vertraging die vierdejaars leerlingen in de beroepsgerichte leerwegen ten gevolgen van Covid hadden opgelopen.¹

Een schoolloopbaan in coronatijd

Docenten en schoolleiders geven duidelijk aan dat de huidige vierdejaars leerlingen veel last hebben gehad van de coronapandemie en -maatregelen. Feitelijk hebben zij geen enkel 'normaal' schooljaar op het vmbo gehad. Over de hele linie hebben deze leerlingen vertraging opgelopen. Nadrukkelijker dan eerdere jaren worden grote zorgen gemeld om de sociaal-emotionele en persoonlijke (motivatie, werkhouding) ontwikkeling van deze leerlingen. Leerlingen hebben *school*/in brede zin gemist: de structuur, het ritme, het schoolse leren, het groepsgevoel en hebben ook op sociaal vlak (omgang, samen leren) een en ander gemist. Daarmee missen ze een basis om tot leren te komen. Dat betekent dat deze leerlingen niet alleen achterstand hebben, maar dat het ook lastiger is die achterstand in te lopen.

Een deel van de leerlingen pakt de draad op, gaat met plezier naar school en kan zichzelf (laten) motiveren, ook doordat ze weer in buitenschoolse leeromgevingen/stages kunnen functioneren. Een ander deel is (nog) ongemotiveerd en gelaten. Deze leerlingen weten niet goed waar ze het voor doen, mede omdat ze afgelopen jaren weinig praktijkervaringen hebben opgedaan (lob, stages). Daardoor ontbreekt een goed beeld van het eigen kunnen en van (toekomst)mogelijkheden.

Docenten en leidinggevendenden gunnen leerlingen een goede voorbereiding, een goed succesvol examen waar ze trots op kunnen zijn en een mooi vervolg. In de antwoorden van de invullers klinkt door, dat men ook een beetje gewend is geraakt aan de situatie en ergens ook wel vertrouwen heeft dat het met veel inzet ook met deze groep leerlingen weer gaat lukken. De examenmaatregelen hebben vorig jaar op veel scholen gezorgd dat bij geconstateerde hoge achterstanden er toch veel leerlingen zijn geslaagd. Natuurlijk moeten leerlingen dóór kunnen en niet de dupe worden van corona. De andere kant is, dat vertraging wel ergens moeten worden ingelopen; dat geldt nog in sterkere mate voor de

¹ Zie Mulder, J. & Voncken, E. (2020). [Op Koers](#). Utrecht: SPV. En Mulder, J. & Voncken, E. (2021). [Terug naar normaal?](#) Utrecht: SPV.

gesignaleerde achterstand in sociaal-emotionele - en persoonlijke ontwikkeling, als basisvoorwaarden om te kunnen leren.

Men is trots op de leerlingen die zich er doorheen slaan en gaat tot het uiterste om leerlingen op weg naar een diploma en doorstroom naar een vervolgopleiding te ondersteunen. Echter, sterker dan voorgaande jaren klinkt daarbij door, dat het wel veel vergt van docenten, met toenemende verschillen tussen leerlingen, geringe motivatie, het ontbreken van een goede basis, tijdsdruk én een bestaand docententekort.

Conclusies

Ook dit jaar signaleren docenten en leidinggevendenden grote vertraging bij een groot deel van de vierdejaars leerlingen. Die vertraging doet zich voor over de hele linie, van algemene kennis tot vakvaardigheden en persoonlijke ontwikkeling en sociaal emotionele ontwikkeling. Er wordt vooral in de persoonlijke (werkhouding, motivatie) en sociaal-emotionele ontwikkeling grote achterstand geconstateerd.

De zorgen om de huidige examenlichting zijn groter dan om de examenleerlingen van vorig jaar. De vierdejaars van nu hebben in hun hele vmbo-tijd alleen onderbroken schooljaren meegemaakt. Zij hebben onderwijs gemist en hebben zich niet zoals gebruikelijk kunnen ontwikkelen binnen de schoolstructuur en het schoolse ritme, met leeftijdsgenoten en in stages. Daardoor hebben ze vertraging opgelopen en missen ze de basis om te leren leren. Dat maakt het lastig(er) om de vertraging in te halen. Daardoor bestaat er minder vertrouwen dat deze groep leerlingen in hun laatste schooljaar gemotiveerd raakt en dat ze - ook al zetten docenten zich daar vol voor in - beslagen te ijs kunnen komen voor het CSPE.

Er bestaat opnieuw behoefte aan (extra) maatregelen rond de centrale examinering. Docenten in de beroepsgerichte leerwegen en leidinggevendenden geven aan dat de maatregelen van schooljaar 2021-2022 voor herhaling vatbaar zijn. Daarbij is belangrijk dat:

- * Door het CSPE te vervangen door schoolexamens er meer recht gedaan kan worden aan het niveau en de kennis van leerlingen (maatwerk) en dat SE's meer rust/minder stress opleveren.
- * Het verminderen van de omvang van het CSPE de voorbereiding op het vervolgonderwijs ten goede komt, omdat dat meer mogelijkheden oplevert om leerlingen goed voor te bereiden.
- * Verlenging van de afnametermijn voor het CSPE 2023 door een deel van de scholen (wellicht) als een oplossing wordt gezien; omdat het CSPE dan naar achteren geschoven kan worden en er ruimte is om langer door te gaan.
- * Van de mogelijkheid in de BB en KB om te differentiëren voor vakken en/of leerlingen door de flex-examens door nog meer scholen dan voorheen tot zeer grote tevredenheid gebruik gemaakt is. Meer dan de helft van de schoolleiders onderschrijft de stelling dat verlenging van de afnameperiode van digitale flexibele

examens voor basis- en kaderleerlingen voldoende ruimte biedt om vertraging in te lopen. Slechts één op de vijf is het hier niet mee eens.

Er is geen eenduidig beeld over (extra) benodigde maatregelen rondom het CSPE in 2023, al kijkt de meerderheid tevreden terug de vervanging van het CSPE door SE's in 2022.

Er is een groep die het CSPE in 2023 weer graag vervangen ziet door SE's. Dat is vooral de wens van docenten en leidinggevendenden die grote vertraging constateren bij hun leerlingen en die het CSPE nodig vinden voor de motivatie van hun leerlingen. Er is ook een groep docenten en schoolleiders die een geringe vertraging constateren en het CSPE niet beschouwen als instrumenteel voor de motivatie van leerlingen. Zij hebben geen behoefte aan extra maatregelen. Er is een duidelijk geluid te horen van docenten en leidinggevendenden die leerlingen een CSPE gunnen om laten zien wat ze kunnen en waarmee de uitslagen landelijk vergeleken kunnen worden. Een kleinere groep pleit voor beperktere toetsing in het CSPE.

In 2021-2022 is veelvuldig gebruik gemaakt van de duimregeling. Volgens docenten en leidinggevendenden leidde deze mogelijkheid ertoe dat de motivatie van leerlingen om een vak te halen afnam, want "het telde toch niet mee". Als de duimregeling in 2022-2023 wordt ingezet dan zou een optie zijn dit pas kort voor de uitslagbepaling te communiceren.

Wat communicatie betreft is er aan de ene kant een roep om extra maatregelen zo snel mogelijk bekend te maken, terwijl juist voor de duimregeling geldt dat deze het beste zo laat mogelijk gecommuniceerd kan worden.

Belangrijkste resultaten

VERTRAGING BIJ VIERDEJAARS LEERLINGEN IN 2022-2023

- De meerderheid (68-88%) van de bevraagde docenten en leidinggevendenden signaleert in meer of minder mate vertraging bij de huidige vierdejaars leerlingen in de beroepsgerichte leerwegen. De helft tot ruim twee derde geeft aan dat er vertraging is bij een groot deel, dan wel alle vierdejaars leerlingen.
- Aanzienlijke/grote vertraging doet zich voor over de hele linie, van algemene kennis tot vakvaardigheden en persoonlijke ontwikkeling en sociaal emotionele ontwikkeling. Vorig schooljaar sprongen de vakvaardigheden en persoonlijke ontwikkeling eruit; nu constateert men meer vertraging in algemene kennis en vaardigheden, persoonlijke en sociaal emotionele ontwikkeling.
- De vertraging is volgens docenten en leidinggevendenden vooral ontstaan in de profielmodule(s), gevolgd door de keuzevakken en stages²/oriënterende activiteiten. Vergeleken met het voorgaande jaar zien de schoolleiders meer vertraging in de kernvakken, de avo-profiel- en beroepsgerichte vakken en – net als de docenten – minder in de stages.

² Stages zijn in het vmbo niet verplicht en geen voorwaarde om het diploma te halen (zoals in het mbo). De meeste vmbo-scholen bieden in het kader van het beroepsgerichte programma en LOB wel stages aan.

- De LOB-ervaring en -vaardigheden van de vierdejaars worden gewaardeerd met het rapportcijfer: 5,7 (5,3 vorig schooljaar). Vier op de tien ziet een negatieve impact daarvan op het keuzeproces door beperkingen in stages en LOB-activiteiten; een situatie die voor deze leerlingen al hun hele schoolloopbaan bestaat, waardoor het voor de leerlingen lastig is zich een goed beeld te vormen. Afgelopen jaar hebben wel meer leerlingen dan voorheen stage kunnen lopen.
- Docenten hebben de meeste zorgen om de vertraging in de persoonlijke ontwikkeling, waaronder werkhouding en motivatie, en de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun leerlingen. Bij leidinggevenden neemt de zorg om de basisvaardigheden de hoogste plek in.
- De opgelopen vertragingen vormen vooral een risico voor het leerplezier en de motivatie van hun leerlingen, voor het eindniveau (avo en beroepsgericht), het succesvol kunnen afsluiten van het CSPE en voor het toenemen van verschillen tussen leerlingen.
- De zorgen zijn groter dan vorig jaar. Rond een derde van de invullers geeft expliciet aan zich meer zorgen te maken om de huidige examenlichting dan om de examenleerlingen van vorig jaar.
- Bijna 70 procent van de docenten geeft aan dat de verschillen tussen leerlingen door corona groter zijn geworden. Vorig jaar was dat 60 procent.
- Drie van de 10 docenten vinden de vertraging van de huidige examenleerlingen groter dan die bij de vorige lichting. Bijna vier van de 10 leidinggevenden signaleren meer avo- en beroepsgerichte vertraging dan vorig jaar.
- Vorig jaar constateerden docenten en leidinggevenden (ook) grote vertraging bij de toenmalige vierdejaars leerlingen. Dat de overgrote meerderheid van die leerlingen geslaagd is voor het examen schrijven docenten en leidinggevenden toe aan de soepelere examenmaatregelen en het feit dat niet het gehele CSPE, maar SE's afgenomen zijn.

MET VERTROUWEN HET SCHOOLJAAR IN?

- De twijfel overheerst of leerlingen dit examenjaar voldoende gemotiveerd raken. Leidinggevenden zijn daarover aanzienlijk meer somber gestemd dan vorig schooljaar. Die twijfel komt vooral voort uit de houding die ze bij leerlingen zien: gelaten, afwachtend, geen schoolse houding, weinig sociale vaardigheden, veel onrust en weinig zelfvertrouwen, wat maakt dat docenten er (nog) harder aan moeten trekken. Als er wel vertrouwen is, komt dat door ervaringen in vorige schooljaren, de eigen inzet en de hoop dat corona/lockdowns uitblijven.
- Ten opzichte van vorig jaar is er ook minder vertrouwen dat leerlingen op het CSPE beslagen ten ijs kunnen komen. Minder dan de helft van de docenten en schoolleiders heeft daar vertrouwen in, en een nagenoeg even groot deel van hen twijfelt. Er wordt veel georganiseerd om het te laten lukken. Er is sprake van een optelsom: deze leerlingen hebben veel gemist en achterstand in basiskennis opgelopen, zijn weinig gemotiveerd en missen het benodigde werktempo/werkhouding/mindset en er resteert nog teveel stof die in te weinig tijd eigen gemaakt moet worden. Docenten zijn veel tijd bezig met *"opvoeden in plaats van lesgeven."*

- Ruim de helft van de schoolleiders vertrouwt erop dat de leerlingen dit jaar voldoende voorbereid zullen zijn op het centraal examen, vooral door de inspanningen die de school/de teams daartoe leveren. Vier op de tien twijfelt.

ERVARINGEN MET EXAMENS IN SCHOOLJAAR 2021-2022

- De maatregelen die in 21-22 rondom het examen golden, zijn benut, door de GL nu meer dan vorig jaar. Het wegstrepen van het eindcijfer van een vak is in de BB en KB door nagenoeg alle scholen toegepast, nóg meer dan vorig jaar. Zo'n 70% heeft ook een extra (tweede) herkansing geboden. Tweederde is hierover tevreden, omdat dit rust bood en vanwege hoge slagingspercentages. Bedenkingen zijn er ook, omdat de duimregeling de motivatie voor het vak verkleinde.
- De meerderheid van scholen heeft gebruik gemaakt van het CSPE 2022 of eerdere versies voor het maken van het SE. Vier van de tien scholen maakten eigen SE's. Men kijkt daar veelal tevreden op terug, omdat het rust gaf en passend is voor de leerling en de school, ook omdat men het heft in eigen handen heeft. *"Onze SE's hebben de waarde van het CSPE"*. Ontevredenheid komt voort uit het missen van het CSPE als momentum en het ontbreken van een landelijk referentiekader.
- De verlenging van de afnametermijn van het CSPE 2022 wordt achteraf wisselend beoordeeld: (Bijna) de helft van de docenten en schoolleiders vindt de oplossing achteraf bruikbaar, een nagenoeg even groot deel juist niet. Waarom?
- Het mbo is door ongeveer 20 procent van de scholen geïnformeerd over de vervanging van het CSPE door SE's. Doorgaans gebeurt dat door vmbo-scholen die al een samenwerkingsrelatie met het mbo hebben. Waar er contact was, is men daarover ook tevreden.
- De mogelijkheid om te differentiëren voor vakken en/of leerlingen (flex-examens) is dit jaar door een behoorlijke en groeiende groep scholen (66 procent in 2022) tot zeer grote tevredenheid ingezet. Weer geeft een derde van de schoolleiders aan dat ze meer gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheden van flex-examens dan het voorafgaan schooljaar.

VOORUITBLIK EXAMEN 2022-2023

- Bijna de helft van de bevroegde docenten vindt het CSPE nodig om leerlingen gemotiveerd te houden; een derde vindt van niet; dat is exact gelijk aan vorig jaar. Van de leidinggevendenden is een derde die mening toegedaan en een derde niet.
- Vier op de 10 docenten denkt dat er geen gebruik zou worden gemaakt van een eventuele verlenging van de afnametermijn voor het CSPE 2023. Bij veertig procent van de leidinggevendenden bestaat daar twijfel over. Drie op de tien docenten delen die twijfel. Een kwart van de schoolleiders staat positief ten aanzien van langer doorgaan.
- Net als vorig jaar verwacht men door de bank genomen in januari/februari 2023 met de voorbereidingen voor het CSPE te beginnen; een kwart begint vóór januari.

EXTRA RUIMTE NODIG IN EXAMINERING 2022?

- Gevraagd naar aanvullende ruimte dit examenjaar ziet ruim een derde van de docenten, - vooral docenten die veel vertraging bij veel van hun leerlingen

constateren - liefst het CSPE dit schooljaar ook weer vervangen door SE's. Dit zijn ook de docenten die het CSPE van belang achten voor de motivatie van hun leerlingen. Drie op de tien docenten heeft niks extra's nodig. Dit zijn vooral docenten die op het moment geen/weinig vertraging zien bij hun leerlingen en het CSPE niet nodig vinden voor de motivatie. Twee op de tien docenten zien graag een beperktere toetsing in het CSPE. Bijna de helft van de leidinggevenden ziet graag dezelfde maatregelen als bij het examen van 2021-2022; 43 procent ziet het CSPE ook dit jaar weer graag vervangen door SE's . Drie op de tien schoolleiders pleiten voor een beperktere toetsing in het CSPE. Eén op de tien leidinggevenden heeft niks extra's nodig.

- Het merendeel van de docenten en leidinggevenden is van mening dat verminderen van de omvang van het CSPE meer mogelijkheden oplevert voor een goede voorbereiding op het vervolgonderwijs.
- Meer dan de helft van de schoolleiders onderschrijft de stelling dat verlenging van de afnameperiode van digitale flexibele examens voor basis- en kaderleerlingen voldoende ruimte biedt om vertraging in te lopen. Bijna twee op de tien leidinggevenden onderschrijven deze stelling niet; een verdubbeling ten opzichte van vorig jaar.

Inleiding

Corona heeft ook in schooljaar 21-22 impact gehad op het onderwijs: schoolsluitingen en gedeeltelijke openingen, lesuitval, minder fysiek onderwijs, combinaties met afstandsonderwijs en rekening houden met 1,5 meter. De voorbereiding op het examen was (opnieuw) een uitdaging, door opgelopen vertragingen en door ziekte en afwezigheid van docenten en leerlingen. Het centraal examen heeft in 2022 –met een aantal aanpassingen-, doorgang gevonden. Het beroepsgerichte profielvak is afgelopen jaar afgesloten met een schoolexamen (SE) in plaats van met het CSPE. Al met al was het voor scholen hard werken om hun eindexamenleerlingen voor te bereiden op een succesvolle afronding van het vmbo en de overstap naar het vervolgonderwijs.

We staan nu aan het begin van een nieuwe schooljaar, 2022-2023. Leerlingen die nu in hun examenjaar zitten, hebben vanaf de start van hun loopbaan in het vmbo te maken gehad met beperkingen in hun (school)leven vanwege corona. Te verwachten is dat dat een behoorlijke impact heeft gehad. Wat zijn de gevolgen daarvan in leerjaar 4?

In overleg met OCW heeft de Stichting Platforms vmbo (SPV) onderzoek laten uitvoeren naar de situatie van de huidige vierdejaars vmbo-leerlingen in schooljaar 2022-2023: Welke vertraging hebben zij (eventueel) in te lopen? Verder wordt teruggeblikt op de ervaringen met de examinering van docenten beroepsgerichte vakken en leidinggevenden in het afgelopen jaar. Hun verwachtingen ten aanzien van dit schooljaar worden in kaart gebracht en hun behoefte aan extra maatregelen/ruimte om ook de huidige groep vierdejaars leerlingen met succes een examen te laten doen zoals voor de coronaperiode.³ Dit is nagegaan via een online enquête onder docenten beroepsgerichte programma's in vmbo en vso en hun leidinggevenden.

De focus van dit onderzoek ligt bij de leerlingen die in 2022-23 in het vierde jaar van het vmbo zitten en (eind)examen doen. Deze leerlingen zaten in het eerste leerjaar van het vmbo toen in maart 2020 de eerste lockdown inging. In hun tweede leerjaar hadden ze in de periode december/januari te maken met lockdowns en schoolsluitingen. In hun derde leerjaar sloten de scholen eerder voor de kerstvakantie en waren er ook daarna allerlei sluitingen. De lessen in de beroepsgerichte vakken mochten toen wel op school doorgang vinden. Door ziekte van leerlingen en docenten is er veel lesuitval geweest en de 'normale' dingen, van schoolreisjes tot stagelopen en open dagen of andere activiteiten bij het mbo konden niet doorgaan.

Vmbo-leerlingen in de beroepsgerichte leerwegen volgen vanaf het derde leerjaar een beroepsgericht programma in een profiel. Het beroepsgerichte programma bestaat uit profielvakken en keuzevakken. Het CSPE ofwel praktisch examen, kan zowel in leerjaar 3 als

³ Er zijn in dit onderzoek geen vragen over NPO opgenomen, omdat daar apart onderzoek naar gedaan wordt.

in leerjaar 4 worden afgenomen en gaat over het beroepsgerichte profielvak. In dit onderzoek ligt het accent op de centrale delen van het examen: het centraal schriftelijk examen (CE) voor de avo-vakken en het centraal schriftelijk en praktisch examen (CSPE) voor de profielvakken. Het vmbo-eindexamen bestaat daarnaast uit schoolexamens.

In december 2021 heeft de minister besloten de regels rond de examens 2022 aan te passen. Net als het jaar ervoor is in 2022 het CSPE volledig als SE afgenomen; de centrale examens mochten gespreid worden over twee tijdvakken (GL) en konden de flex-examens in BB en KB vanaf april 2022 afgenomen worden. Voor alle leerlingen was er een extra herkansing en door het vervallen van het herkansen van het CSPE moesten scholen leerlingen een herkansing bieden voor het SE beroepsgerichte profielvak. Daarnaast zijn scholen opgeroepen het profielvak zo laat mogelijk af te sluiten met het oog op maximale onderwijstijd; om bij de afsluiting gebruik te maken van de CSPE-materialen en om het vervolgonderwijs mee te nemen in de afsluiting van het profielvak met het oog op vertrouwen in de inhoud en niveau van de toetsen.

Van 27 september tot en met 21 oktober 2022 stond een online-enquête open. Via Nieuwsflitsen en -brieven, websites en andere kanalen van SPV, de VO-raad en de sectorraad GO is de link verspreid. Docenten beroepsgerichte vakken die aan meerdere leerwegen lesgeven is verzocht de lijst meermalen, voor iedere beroepsgerichte leerweg apart, in te vullen.

De vragenlijsten zijn 479 keer ingevuld door docenten en 101 keer door leidinggevenden. Voor een uitgebreide toelichting op de respons zie Bijlage I.

Voor u ligt het eindverslag, dat als volgt is opgebouwd:

- o Hoofdstuk 1 geeft een beeld van de ervaringen die docenten en schoolleiders het afgelopen schooljaar hebben opgedaan met de (aangepaste) examinering.
- o Hoofdstuk 2 schetst een beeld van de vertragingen bij de huidige vierdejaars leerlingen aan het begin van schooljaar 2022-2023.
- o In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de verwachtingen van docenten en leidinggevenden aan het begin van dit schooljaar: hebben ze er vertrouwen in dat hun leerlingen voldoende gemotiveerd en voorbereid raken op hun examen?
- o Hoofdstuk 4 geeft een vooruitblik naar het examen in 2023: aan welke maatregelen/extra ruimte bestaat behoefte?
- o Hoofdstuk 5 sluit af met een samenvatting van de antwoorden van docenten en leidinggevenden op de vraag waar zij het meest trots op zijn als het gaat om de schoolloopbaan van hun huidige vierdejaars leerlingen.

Een aantal opmerkingen vooraf:

- o Het onderzoek geeft een momentopname weer aan het begin van schooljaar 2022-2023. De scholen zijn 'normaal' open. Hoe de corona-dynamiek zich dit schooljaar zal ontwikkelen is niet met zekerheid te zeggen.

- Voor docenten geldt dat één persoon de enquête voor meerdere leerwegen kan hebben ingevuld. Feitelijk zouden we de respons moeten omschrijven als ‘door docenten ingevulde enquêtes’. Voor de leesbaarheid gebruiken we de term ‘docenten’.
- Zowel docenten als leidinggevendenden hebben de vragenlijst anoniem ingevuld, het is dan ook niet duidelijk van welke school ze kwamen en in hoeverre docenten en leidinggevendenden aan dezelfde school verbonden zijn.
- Alle in dit rapport vermelde percentages zijn gebaseerd op de data die zijn verzameld ten behoeve van dit onderzoek.
- Om vertraging in kaart te brengen is in dit onderzoek aan docenten en leidinggevendenden gevraagd hun bevindingen van nu te vergelijken met de ‘normale’ situatie van vóór corona.
- In Bijlage I is informatie opgenomen over de docenten en leidinggevendenden die de vragenlijst hebben ingevuld en over de manier waarop het examen in een normale situatie wordt afgenomen.
- Getracht is om eventuele verschillen tussen reguliere vmbo-leerlingen en vso-leerlingen die vmbo-examen doen in beeld te brengen. Door een (te) beperkt aantal reacties vanuit het vso, bleek het echter niet mogelijk om de resultaten tussen deze twee groepen nader uit te splitsen.
- Er is gevraagd in hoeverre er sprake is van een doorlopende leerroute waarbij er eventueel geen vmbo-examen wordt afgelegd. Dit blijkt voor 2 procent van de bevrageden op te gaan (zie Bijlage I).
- De vragenlijst is door bijna 500 docenten en 100 leidinggevendenden ingevuld. Uitgesplitst naar profielen ontstaan er soms (erg) kleine aantallen. Een profiel als Maritiem en Techniek wordt bijvoorbeeld op slechts vier locaties in het land aangeboden, kent een beperkt aantal leerlingen en officieel geen CSPE. Het aantal bevragede docenten en leidinggevendenden betrokken bij profielen als MaT, maar ook MVI en M&T, is navenant klein. De berekende percentages zijn daardoor gevoelig voor uitschieters en mogen niet gebruikt worden om profielen met elkaar te vergelijken.

1 Ervaringen met centrale examens '21-'22

Vanwege de coronacrisis waren er in 2022 ruimere mogelijkheden om het centrale examen af te nemen. Van welke maatregelen rond de examinering hebben vmbo-scholen gebruik gemaakt en hoe is dat bevallen? Hoe zijn scholen die 'normaal' gesproken het centraal examen in leerjaar 3 afnemen afgelopen schooljaar te werk gegaan? En zijn ze meer gebruik gaan maken van de mogelijkheid om de digitale examens flexibel af te nemen voor de beroepsgerichte leerwegen? Dit hoofdstuk geeft daarvan een overzicht.

1.1 Meerderheid tevredenheid over maatregelen

Bij het centrale examen van schooljaar 2021-2022 konden scholen gebruik maken van verschillende maatregelen. In Tabel 1.1 is te zien dat 1) het niet betrekken van het eindcijfer voor één vak bij de uitslagbepaling en 2) een extra (tweede) herkansingsmogelijkheid over de hele linie favoriet zijn. De overige maatregelen zijn steeds door om en nabij een derde van de scholen gebruikt; in de gemengde leerweg iets vaker dan in de basis en kader.

Vergeleken met het voorgaande examenjaar (2020-2021) springen twee bevindingen er uit: In de gemengde leerweg zijn bij het afgelopen examen de maatregelen veel vaker benut dan het jaar ervoor. Het gebruik van de extra maatregelen in de GL ligt nu op een lijn met dat in de BB en KB. In de basis- en kaderleerweg is nóg meer dan vorige keer een beroep gedaan op de maatregel om het eindcijfer van een vak niet te betrekken.

TABEL 1.1: GEBRUIK MAATREGELLEN VOLGENS LEIDINGGEVENDEN (LEIDINGGEVENDEN)

	BB	KB	GL
Eindcijfer één vak niet betrokken bij uitslagbepaling	93%	95%	85%
Extra (tweede) herkansingsmogelijkheid	71%	69%	78%
Langere aanlevertermijn schoolexamencijfers	40%	38%	28%
Langere afnametijd flexibele digitale examens	39%	36%	-*
Leerlingen verwezen online platform extra ondersteuning	29%	29%	35%
Uitbreiding van het tweede tijdvak (van 4 naar 10 dagen)	37%	34%	47%
Herkansingstijdvak/derde tijdvak	33%	29%	43%
Weet niet	4%	2%	2%

*geen mogelijkheid voor GL

TABEL 1.2: TEVDRENHEID MET MAATREGELLEN (LEIDINGGEVENDEN)

Tevreden	Aandeel
Ja, want ...	65%
Enigszins, want ...	24%
Nee, want ...	7%
Weet niet	4%
Eindtotaal	100%

Twee derde van de leidinggevenden is tevreden over de maatregelen (zie Tabel 1.2); dat is iets minder dan vorig jaar (75 procent). In hun toelichtingen geven leidinggevenden aan vooral blij te zijn met het (zeer) hoge slagingspercentage, hoger dan anders het geval zou

zijn. De maatregelen gaven rust en namen de druk weg. Het gaf de leerlingen kansen en maakte doorstroom mogelijk, zo stelt men.

Een kwart van de leidinggevenden is enigszins tevreden. Men is blij dat zoveel leerlingen geslaagd zijn, maar er zijn ook bedenkingen: de achterstanden – vooral in vaardigheden – zijn daarmee niet weg en de ‘duimregeling’ maakt dat leerlingen zich vroegtijdig niet meer inzetten voor het beoogde vak.

Het percentage leidinggevenden dat ontevreden is dit jaar zeven procent (vorig jaar vier procent). Deze leidinggevenden voeren vergelijkbare argumenten aan: als degene die enigszins tevreden zijn: de duimregeling die calculerend gedrag in de hand werkt en achterstand bij de praktijkvakken.

1.2 Gebruik ruimere mogelijkheden examinering beroepsgerichte vakken

In een ‘normaal’ schooljaar starten scholen doorgaans in februari of maart met de voorbereidingen voor het CSPE.⁴ Afgelopen schooljaar startten een aanzienlijk deel van de scholen juist al aan het begin van het schooljaar, hoewel niet zo veel als in 2020-2021. Tabel 1.3 laat zien dat in 2021-2022 bijna 40 procent van de docenten aangaf al in de periode tussen september en december begonnen te zijn met de voorbereidingen. Dit jaar is dat 31 procent. De meeste scholen begonnen in de maanden januari en februari 2022.

Naar leerwegen is er geen verschil. Docenten Groen en D&P beginnen relatief het vroegst: een derde van deze docenten startte al in september met de voorbereidingen.

TABEL 1.3: START VOORBEREIDING CSPE (DOCENTEN)

	20/21	21/22
Augustus 2021	6%	5%
September	26%	19%
Oktober	2%	1%
November	2%	3%
December	3%	3%
Januari 2022	18%	20%
Februari	16%	24%
Maart	15%	15%
April	8%	8%
Mei	3%	2%
Juni	1%	1%
Juli	0%	0%

⁴ Zie Mulder, J. & Voncken, E. (2020). *Op Koers*. Utrecht: SPV.

GEBRUIKTE MAATREGELEN RONDOM EXAMENS

In schooljaar 2021-2022 is het CSPE (net als het jaar ervoor) vervangen door een schoolexamen (SE). Hoe hebben scholen gebruik gemaakt van de geboden ruimte en mogelijkheden in de examinering?

Net als vorig jaar geeft de meerderheid van de docenten (57 procent) en leidinggevend (67 procent) aan gebruik gemaakt te hebben van het CSPE 2022 of eerdere versies voor het maken van het SE (Zie Tabel 1.4). Deze bevinding strookt met resultaten van het nog te verschijnen jaarlijkse onderzoek van SPV in samenwerking met Cito, CvTE en OCW naar het gebruik van het CSPE 2022⁵, waarin 60 procent van de docenten aangeeft het CSPE bij de schoolexamens gebruikt te hebben.

Bijna 40 procent van de invullers heeft eigen SE's gemaakt, zonder daarin versies van CSPE's te betrekken. Leidinggevend vermelden deze variant iets vaker dan vorig jaar.

TABEL 1.4: GEBRUIKTE MAATREGELEN ROND CSPE

	Docenten	Leidinggevend
Geen gebruik CSPE 22 of eerdere versies, uitsluitend eigen SE's gemaakt	39%	38%
Afname SE zoveel mogelijk naar achteren verplaatst ikv extra onderwijstijd	19%	31%
Bij SE onderdelen van het CSPE 22 voor het profielvak gebruikt	21%	24%
Bij SE inhoud van CSPE's uit eerdere jaren gebruikt (muv CSPE 21)	14%	13%
Bij het SE het CSPE 22 voor het profielvak in zijn geheel gebruikt	13%	18%
Bij het SE delen CSPE 22 gedeeltelijk gebruikt, leerlingen opdrachten laten overslaan	9%	12%
Eerder dan april begonnen met afname van SE	11%	17%
Totaal	126%	151%

Verder geeft een groep van bijna 20 (docenten) tot 30 procent (leidinggevend) aan het SE met het oog op meer onderwijstijd zoveel mogelijk naar achteren te hebben geplaatst. Een kleinere groep is vóór de maand april begonnen met de afname van het SE.

TABEL 1.5 IS VERLENGING BRUIKBARE OPLOSSING?

	Docenten	Leidinggevend
Nee	46%	35%
Ja, dat gaf meer ruimte om profielvak goed af te ronden	24%	25%
Ja, dat gaf meer ruimte om leerlingen voldoende voor te bereiden op CSPE	14%	20%
Weet ik niet	13%	16%
Ja, andere reden	3%	5%

Op de vraag 'Was de verlenging van de afnametermijn van het CSPE 2022 in de periode van februari tot en met juli voor uw programma achteraf gezien een bruikbare oplossing?' komen uiteenlopende antwoorden (zie Tabel 1.5). De helft van de schoolleiders en 41 procent van de docenten vindt de oplossing achteraf bruikbaar. Ruim een derde van de

⁵ Dit is een onderzoek dat jaarlijks wordt gehouden en de mening van docenten over het CSPE in beeld brengt. Vanwege de coronamaatregelen -vervanging CSPE door SE- wordt in het onderzoek gevraagd of het CSPE bij de afsluiting van het profielvak gebruikt is.

leidinggevend en bijna de helft van de docenten vindt het achteraf juist geen bruikbare oplossing.

Het is denkbaar dat verschillende leerwegen of profielen kiezen voor andere maatregelen. De meerderheid van de scholen heeft echter dezelfde aanpak toegepast voor alle leerwegen en – in iets mindere mate – alle profielen (zie Tabel 1.6). Een klein deel heeft daarin andere wegen bewandeld en iets meer naar profiel gedifferentieerd. Het aandeel dat ‘deels’ of ‘niet’ dezelfde maatregelen heeft gehanteerd is vergeleken met vorig jaar toegenomen.

TABEL 1.6: ZIJN BIJ ALLE PROFIELEN EN LEERWEGEN DEZELFDE MAATREGELEN GEBRUIKT? (LEIDINGGEVENDEN)

Alle profielen en leerwegen dezelfde aanpak?	Profielen	Leerwegen
Ja	64%	74%
Deels	16%	11%
Nee	14%	10%
Weet niet	6%	5%
Eindtotaal	100%	100%

TEVREDENHEID OVER MAATREGELEN RONDOM EXAMENS

Een ruime meerderheid van leidinggevend en docenten is, net als vorig jaar, tevreden over het verloop van het gebruik van SE's (in plaats van het CSPE) ter afsluiting van het profielvak. Bijna een kwart van de docenten is deels tevreden (zie Tabel 1.7). Vergeleken met het vorige examenjaar zijn docenten vaker ontevreden en minder leidinggevend tevreden.

TABEL 1.7: TEVREDEN MET SE/CSPE IN 2021-2022?

	Docenten	Leidinggevend
Ja, want ...	68%	70%
Deels, want ...	16%	23%
Nee, want ...	16%	8%
Eindtotaal	100%	100%

De **schoolleiders** voeren voor hun tevredenheid met de afsluiting met een SE verschillende redenen aan. Kortgezegd komen die neer op ‘het is meer passend voor de leerling en voor de school.’ De school ervaart meer ruimte en controle (‘heft in eigen handen’): *“We hebben het afgenomen zoals we dat zelf in ons PTA hebben vastgelegd”*. Men geeft aan dat er meer recht gedaan kan worden aan het niveau en de kennis van leerlingen (maatwerk) en dat SE's minder stress opleveren. Feitelijk zegt deze groep: ‘Het CSPE is een achterhaalde zaak.’ *“Onze SE's hebben de waarde van het CSPE. Voor de profielen zou een afsluiting met alleen het SE genoeg moeten zijn. Door afname van het CSPE gaat er onderwijstijd verloren (door de voorbereiding en de afname, in die tijd kunnen de leerlingen ook blijven werken aan het vak).”*

Schoolleiders die deels tevreden zijn geven voornamelijk aan dat het goed gegaan is, maar dat ze het CSPE ook gemist hebben, bij wijze van officieel moment van afsluiting van het

profielvak en de spanning die dat met zich meebrengt. *"Er was meer ruimte om het SE (dus alle PTA's af te sluiten), maar we misten een goede afsluiting van de profielvakken."*

Daarnaast gaven sommige schoolleiders aan dat ze het jammer vonden dat ze niet konden bepalen hoe de school ten opzichte van het landelijk gemiddelde presenteerde.

Bij de leidinggevendenden die ontevreden zijn over de afsluiting met een SE gelden deze argumenten in versterkte mate: Men gunt leerlingen een CSPE om te laten zien wat ze kunnen en men mist een landelijke referentiekader. *"Het CSPE hoort bij een vmbo, de afschaffing ervan doet geen recht aan de leerlingen. Ga in gesprek met de overheid om het CSPE zo in te richten dat het meer op een proeve uit het mbo gaat lijken, waarbij de leerlingen de keuze hebben om een van de vier profieldelen te kiezen, waarin ze de proeve gaan maken."*

Docenten die tevreden waren met de vervanging van het CSPE door SE's benoemen net als vorig jaar vooral de voordelen voor de leerlingen van deze oplossing. Er was meer rust, minder druk en meer tijd en ruimte voor een goede voorbereiding en om achterstand in te lopen. Daardoor kon alle stof behandeld worden: *"Anders hadden we dat niet gered!"* Daarmee kregen de leerlingen gezien de situatie een eerlijke kans om het profieldeel goed af te sluiten. De SE's waren gelijkwaardig aan de CSPE's en leerlingen hebben toch het gevoel gehad dat ze examens deden. Bovendien zijn leerlingen met SE's twee jaar bezig en is het minder een momentopname.

Docenten die zich deels tevreden tonen benoemen ook echt voor- en nadelen: Gezien de tijd en de achterstanden had men het anders niet gered, stelt men. Op deze manier konden toch veel leerlingen slagen. Maar ook al was het niveau van kennis gewaarborgd; men zou toch de voorkeur geven aan een CSPE. Een volwaardige afsluiting van het vak wordt zowel door docenten als door leerlingen gemist.

Bij de docenten die ontevreden zijn heerst veel onbegrip waarom het CSPE niet kon doorgaan. Vaak wordt daarbij vermeld dat de leerlingen er klaar voor waren en dat er met het vervallen van het CSPE een belangrijk momentum wordt gemist, waarop leerlingen echt kunnen laten zien wat ze kunnen. In een aantal gevallen geeft men aan dat er te vroeg besloten is om het CSPE te vervangen, wat zijn weerslag had op de motivatie van leerlingen. *"De relatie tot het beroepsvak werd hierdoor verstoord."*

Uit de open antwoorden kan worden opgemaakt dat docenten die ontevreden zijn vooral van mening zijn dat er *te vroeg* besloten is om het CSPE te vervangen door SE's, vinden de overige docenten en schoolleiders eerder dat het *te laat* bekend gemaakt is.

1.3 Hoge slagingspercentages '21-'22

In het onderzoek van vorig jaar (2021-2022) gaven veel respondenten aan dat leerlingen een '(zeer) grote' vertraging hadden opgelopen als gevolg van corona.⁶ Niettemin is de overgrote meerderheid van de leerlingen afgelopen zomer geslaagd voor het examen. Meer dan drie kwart van de docenten en schoolleiders herkent dit beeld voor hun profiel/school, rond de 20 procent herkent dit beeld niet (zie Tabel 1.8).

TABEL 1.8: TABEL HERKENNING BEELD GROTE VERTRAGING 4^E JAARS + HOGE SLAGINGSPERCENTAGES

Herkenning beeld	Docenten	Leidinggevenden
Ja	76%	79%
Nee	22%	16%
Weet niet	2%	5%
Eindtotaal	100%	100%

Wat heeft volgens docenten en leidinggevenden gemaakt dat de leerlingen vorig jaar toch in groten getale geslaagd zijn voor het examen? Docenten en (vooral) leidinggevenden schrijven dit in de eerste plaats toe aan de versoepelde maatregelen. Voor een derde van de docenten is het gegeven dat niet het hele CSPE afgenomen hoefde te worden een belangrijke factor; voor leidinggevenden geldt dit voor een kwart. Rond de 15 procent van docenten en leidinggevenden noemt de eigen goede voorbereiding(stijd) als belangrijkste factor voor het slagen.

TABEL 1.9 BELANGRIJKSTE FACTOR VOOR HOGE SLAGINGSPERCENTAGES?

	Docenten	Leidinggevenden
We hoefden niet hele CSPE af te nemen omdat CSPE door SE vervangen werd.	33%	23%
De goede voorbereiding/we hebben veel tijd in de voorbereiding gestoken.	15%	13%
De versoepelde maatregelen (duimregeling, extra herkansing).	41%	58%
Een andere reden, namelijk ...	6%	4%
Het bleek mogelijk om de opgelopen vertraging voldoende in te lopen.	6%	3%
Eindtotaal	100%	100%

1.4 Mbo geïnformeerd over vervanging CSPE door SE?

TABEL 1.10 MBO GEÏNFORMEERD OVER VERVANGING CSPE?

Mbo geïnformeerd?	Docenten	Leidinggevenden
Weet niet	48%	21%
Nee	35%	53%
Ja	17%	22%
Anders, namelijk ...	1%	4%
Eindtotaal	100%	100%

Met het oog op het goed verlopen van de doorstroom is de scholen de suggestie gedaan om het mbo te informeren over de maatregelen om het CSPE door SE's te vervangen. In Tabel 1.10 is te zien dat slechts een beperkt deel van de scholen dat heeft gedaan. Ook valt

⁶ Zie: Mulder, J. & Voncken, E. (2021). [Terug naar normaal?](#) Utrecht: SPV.

op dat nagenoeg de helft van de docenten het niet weet, hetgeen suggereert dat dit geen actie is die zich voltrekt op profielniveau.

In de toelichtingen wordt aangegeven dat het mbo hierover niet actief geïnformeerd is door de school. Men gaat ervanuit dat het een landelijke regeling betreft die ook aan het mbo gecommuniceerd wordt. Als het mbo wel geïnformeerd is, dan is dat meestal in een situatie waarin men een samenwerking of overleg heeft met een bepaalde mbo-instelling of door een specifieke vorm van samenwerking zoals overstapcoaches of docenten die zowel in vmbo als mbo werkzaam zijn.

Docenten die aangeven dat het mbo geïnformeerd is, geven aan dat dit gebeurd is met het oog op verbetering van de overdracht (62 procent); bijna de helft (48 procent) zegt de overstap soepeler te willen laten verlopen. Een op de vijf geeft aan het mbo meer inzicht te willen geven in de inhoud en het niveau van de toetsen in hun profiel; een even grote groep wilde daarmee het mbo meer vertrouwen geven in de afsluiting van het profielvak en het niveau van de aankomende studenten.

Van de docenten die aangeven dat er contact is geweest met het mbo blijkt bijna twee derde daarover tevreden. Een op de acht docenten is niet tevreden. Nagenoeg al deze docenten geven aan dat er los van deze actie al nabijheid van het mbo bestond in de zin van fysieke nabijheid of samenwerkingsrelaties bijvoorbeeld doordat docenten over en weer actief zijn.

1.5 Examens ook in leerjaar 3 afgenomen

In het vmbo hoeven de (beroepsgerichte) examens niet op alle scholen op hetzelfde moment plaats te vinden. Scholen hebben de mogelijkheid om de bovenbouwperiode naar eigen inzicht in te richten. Het CSPE hoeft niet in leerjaar 4 afgenomen te worden. Dit kan ook in leerjaar 3 gebeuren.

Zo'n zestien procent van de schoolleiders geeft aan het CSPE normaal gesproken voor alle profielen in leerjaar 3 af te nemen. Dit percentage is nagenoeg gelijk aan vorig jaar. Anders dan vorig jaar zijn er nu volgens de leidinggevenden iets meer scholen die voor een deel van de profielen het CSPE afnemen in leerjaar 3. Bij de docenten is het beeld ongewijzigd.

Hoe hebben de scholen die normaal gesproken het CSPE in leerjaar 3 afnemen het afgelopen schooljaar het examen afgenomen? Een ruime meerderheid van docenten en schoolleiding (85 resp. 66 procent) geeft aan de profielmodules conform planning met SE's afgesloten te hebben. Een op de zes leidinggevenden geeft aan dat daarbij voor verschillende profielen andere oplossingen gekozen zijn. Doorschuiven van het CSPE van leerjaar 3 naar leerjaar 4 komt maar weinig voor (minder dan 10 procent) (zie ook Bijlage 1).

1.6 Flexibele digitale examens ook dit jaar vaker benut

Met de flexibele digitale examens ('flex-examens') kunnen scholen maatwerk organiseren: ze kunnen zelf bepalen wanneer ze de examens afnemen, binnen een examenperiode. Daarnaast regelt de school zelf het inhalen en herkansen. Hoe hebben scholen dat afgelopen jaar gedaan en zijn ze dat meer gaan doen?

Aan de leidinggevenden is gevraagd op welke manier de flex-examens examens voor de basis- en/of kaderberoepsgerichte leerwegen in 2021-2022 zijn ingezet.

TABEL 1.11: INZET FLEXIBELE DIGITALE EXAMENS (LEIDINGGEVENDEN)

Wij hebben...	Aandeel
gedifferentieerd voor vakken én leerlingen	30%
Niet gedifferentieerd	24%
gedifferentieerd voor verschillende (groepen) leerlingen	20%
gedifferentieerd voor verschillende vakken	17%
anders, namelijk ...	5%
niet van toepassing	3%
Eindtotaal	100%

Dit jaar geeft twee derde van de leidinggevenden aan differentiatie te hebben toegepast (zie Tabel 1.11). Dat is een behoorlijke stijging ten opzichte van vorig jaar (toen gaf 48 procent aan differentiatie te hebben toegepast). Voor vakken en leerlingen gebeurt dat nu op 30 procent van de scholen (vorig jaar 22 procent); voor verschillende (groepen) leerlingen op 20 procent van de scholen (vorig jaar 14 procent) of voor verschillende vakken; nu 17 procent (vorig jaar 12 procent). Het percentage leidinggevenden dat aangeeft dat er niet gedifferentieerd is, is afgenomen van een derde naar minder dan een kwart. Let wel, daarmee heeft de school nog steeds de keuze om het tijdstip van afname zelf te bepalen.

TABEL 1.12: TEVREDENHEID FLEX-EXAMENS (LEIDINGGEVENDEN)

	Aandeel
Tevreden	51%
Zeer tevreden	28%
Neutraal	13%
Niet van toepassing	4%
Weet niet	3%
Zeer ontevreden	1%
Eindtotaal	100%

Ook de tevredenheid met de mogelijkheid om de flex-examens af te stemmen op de behoeften van leerlingen en de school is dit jaar verder toegenomen van tweederde naar bijna 80 procent. De mogelijkheden die het biedt om maatwerk te leveren is daar doorgaans de belangrijkste reden voor. *"Hierdoor is afstemming mogelijk. Leerlingen die klaar zijn om sommige vakken in een (iets) eerder stadium af te leggen kunnen dit doen en krijgen daardoor ruimte zich te richten op de overige vakken. Daarnaast biedt het voordelen voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben: zij krijgen meer aandacht vanwege*

het kleinere leerlingenaantal. Het stelt docenten in staat hun lessen beter af te stemmen op behoeften van leerlingen."

TABEL 1.13: ZIJN FLEX-EXAMENS VAKER GEBRUIKT? (LEIDINGGEVENDEN)

	Aandeel
Ja, meer dan voorgaande jaren	36%
Nee, evenveel als voorgaande jaren	52%
Nee, minder dan voorgaande jaren	2%
Niet van toepassing	8%
Weet niet	2%
Eindtotaal	100%

Ruim de helft van de scholen heeft het afgelopen schooljaar evenveel als in voorgaande jaren gebruik gemaakt van de mogelijkheid om de digitale examens flexibel af te nemen. Ruim een derde zette die mogelijkheid juist meer in dan voorheen.

2 Vertraging bij vierdejaars leerlingen

De huidige vierdejaars/examenleerlingen van 2022-2023 hebben tijdens hun gehele vmbo-periode te maken gehad met corona-maatregelen. Een spannende vraag is dan ook hoe het op dit moment – september/oktober 2022- staat met de vertraging die de huidige vierdejaars hebben opgelopen in de afgelopen periode. Zijn die vertragingen er? Zo ja, hoe groot zijn ze? En wat zijn de risico's van die vertragingen? In dit hoofdstuk geven we daarvan een overzicht en bespreken we ook de vertragingen in LOB en stages.

2.1 Meerderheid ziet vertraging

Van de bevroegde docenten en leidinggevendenden meldt respectievelijk 68 en 88 procent in meer of mindere mate vertraging te zien bij vierdejaars leerlingen. De docenten signaleren dat iets minder dan voorgaand jaar, de leidinggevendenden juist iets meer.

De helft tot ruim twee derde van de invullers geeft aan dat er vertraging is bij een groot deel, dan wel alle vierdejaars leerlingen. Ongeveer één op de vijf geeft aan dat de vertraging zich tot een klein deel of individuele leerlingen beperkt. Bijna een derde van de docenten (versus 11 procent van de schoolleiders) signaleren geen vertragingen bij de vierdejaars in hun profiel⁷. Ter vergelijking: bij de docenten bedroeg het percentage dat vorig jaar geen vertraging zag 23 procent (schoolleiders 10 procent).

TABEL 2.1: ZIET U MOMENTEEL VERTRAGING?

	Docenten	Leidinggevendenden
Ja, bij een aanzienlijk deel van de vierdejaars leerlingen	31%	50%
Ja, bij alle vierdejaars leerlingen	20%	18%
Ja, bij een beperkt deel van de vierdejaars leerlingen	12%	13%
Ja, bij individuele vierdejaars leerlingen	5%	7%
Nee	31%	11%
Anders /weet niet	-	1%
Eindtotaal	100%	100%

Zien leidinggevendenden dat opgelopen vertraging meer voorkomt in bepaalde profielen of leerwegen?

TABEL 2.2: CONCENTREERT DE VERTRAGING ZICH IN PROFIEL OF LEERWEG? (LEIDINGGEVENDENDEN)

Concentreert vertraging zich?	Aandeel
Nee	65%
Ja, in profiel	11%
Ja, in leerweg	18%
Weet niet	8%

⁷ De docenten en leidinggevendenden die geen vertraging zien bij leerlingen, hebben geen nadere vragen gekregen over vertragingen.

Bijna twee derde ziet daarin geen verschil naar leerweg of profiel (zie Tabel 2.2). Als men wel verschil signaleert, dan is er iets vaker een verschil tussen leerwegen dan tussen profielen. Vorig jaar was de situatie wat betreft dit laatste omgekeerd.

VERSCHILLEN TUSSEN LEERLINGEN

Bijna 70 procent van de docenten geeft aan dat de verschillen tussen leerlingen door corona groter zijn geworden. Vorig jaar was dat 60 procent. Ook een ruime meerderheid van de schoolleiders is van mening dat de verschillen tussen leerlingen door corona groter zijn geworden (nu 75 procent, vorig jaar 70).

TABEL 2.3 VERSCHILLEN TUSSEN LEERLINGEN GROTER GEWORDEN DOOR CORONA

	Eens	Neutraal	Niet eens
Docenten	69%	15%	15%
Leidinggevendenden	76%	15%	17%

Bijna drie op de tien docenten geeft aan dat de vertraging van de huidige examenleerlingen groter is dan vorig schooljaar. Vorig jaar was dit vier op de tien docenten. Dit jaar is 43 procent het niet eens met de stelling (zie Tabel 2.4).

Als het gaat om de vertraging in de avo- en beroepsgerichte vakken, signaleert respectievelijk 41 procent en 35 procent van de schoolleiders een grotere vertraging dan vorig schooljaar. In het onderzoek van vorig jaar gaf meer dan de helft van de schoolleiders het eens te zijn met deze stellingen.

TABEL 2.4 VERSCHILLEN TUSSEN VIERDEJAARS NU EN VORIG JAAR

	Eens	Neutraal	Niet eens
Vertraging huidige examenleerlingen is groter dan vorig schooljaar (docenten).	29%	28%	43%
Avo-vertraging is bij huidige groep examenleerlingen groter dan vorig schooljaar (leidinggevendenden).	41%	35%	24%
Beroepsgerichte-vertraging is bij huidige groep examenleerlingen groter dan vorig schooljaar (leidinggevendenden).	35%	37%	29%

2.2 Waar zit vertraging?⁸

Docenten geven aan dat de vertraging zich over de hele linie voordoet, van algemene kennis tot vakvaardigheden en persoonlijke ontwikkeling en sociaal emotionele ontwikkeling. Op alle gebieden geeft 56 procent tot 88 procent van de bevroegde docenten aan dat er sprake is van een aanzienlijke/grote vertraging. Dat was vorig jaar 54 tot 80 procent.

Vorig jaar zagen de docenten de grootste vertraging in de vakvaardigheden (80 procent) en persoonlijke ontwikkeling (73 procent). Dit jaar geven ze aan dat zowel de vertraging in algemene kennis en vaardigheden, in persoonlijke ontwikkeling en vooral in sociaal-

⁸ Deze vragen zijn logischerwijs alleen voorgelegd aan docenten en leidinggevendenden die vertraging zien bij leerlingen.

emotionele ontwikkeling is opgelopen. Waar vorig jaar de helft van de docenten achterstand meldde in sociaal-emotionele ontwikkeling is dat dit jaar 82 procent. De vertraging in vakvaardigheden is ten opzichte van vorig jaar iets afgenomen (2022: 75 procent; 2021: 80 procent) terwijl de achterstand in persoonlijke ontwikkeling verder toegenomen is van 73 naar 88 procent.

TABEL 2.5.A: GROOTTE VERTRAGING OP VERSCHILLENDE VLAKKEN (DOCENTEN)

Grootte vertraging	Alg. kennis	Alg. vaardigheden	Vak-kennis	Vakvaardigheden	LOB	Sociaal emotioneel	Pers ontw, motivatie, zelfvert. Werkh.
Groot	20%	27%	23%	34%	23%	51%	54%
Aanzienlijk	46%	48%	44%	41%	33%	31%	34%
Weinig	25%	20%	27%	19%	27%	13%	9%
Geen vertraging	7%	4%	5%	5%	8%	3%	2%
Weet niet	2%	1%	1%	1%	8%	2%	1%
Eindtotaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

TABEL 2.5.B: VERGELIJKING SCHOOLJAAR 2022- 2023 MET 2021-2022

Aanzienlijke-grote vertraging	Alg. kennis	Alg. vaardigheden	Vak-kennis	Vakvaardigheden	LOB	Sociaal emotioneel	Pers ontw, motivatie, zelfvert. Werkh.
2022/2023	66%	74%	67%	75%	56%	81%	88%
2021/2022	54%	69%	67%	80%	56%	58%	73%

Per profiel is er sprake van een wisselend beeld. Zo zijn docenten PIE iets minder negatief gestemd over de omvang van de vertraging in de vakvaardigheden dan bijvoorbeeld de docenten van BWI.

TABEL 2.6: GROOTTE VERTRAGING OP VERSCHILLENDE VLAKKEN PER PROFIEL (DOCENTEN)

Aanzienlijk-groot	Alg. kennis	Alg. vaardigheden	Vak-kennis	Vakvaardigheden	LOB	Sociaal emotioneel	Pers ontw motivatie zelfvertr. werkh.
Gemiddeld	66%	74%	67%	75%	56%	81%	88%
BWI	77%	91%	68%	91%	64%	82%	86%
D&P	69%	67%	66%	69%	49%	89%	93%
E&O	62%	81%	66%	77%	57%	79%	83%
Groen	71%	88%	80%	86%	51%	82%	94%
HBR	63%	50%	75%	88%	63%	75%	88%
M&T	55%	73%	64%	73%	64%	73%	91%
MaT*	33%	67%	33%	100%	33%	67%	67%
MVI	85%	92%	77%	85%	62%	85%	85%
PIE	67%	63%	70%	63%	57%	70%	80%
Z&W	59%	67%	59%	68%	60%	83%	89%

*AANTAL RESPONDENTEN IS ZEER BEPERKT.

De bevroegde docenten geven aan dat de vertraging vooral ontstaan is in de profielmodule(s), gevolgd door de keuzevakken en stages/oriënterende activiteiten (zie tabel 2.7). In het LOB-programma is volgens bijna een kwart van de docenten vertraging ontstaan. Per profiel zien we een soortgelijk beeld. Wel valt op dat bij E&O en Z&W ook de vertraging in de stage een prominente plaats heeft. HBR en M&T springen eruit door de relatief lagere vertraging in de profielmodules. Vergeleken met vorig jaar valt op dat er

gemiddeld wat minder vertraging in de profielmodules wordt aangegeven (toen 64 procent) en behoorlijk minder in de stages (toen 49 procent).

TABEL 2.7: WAAR IS VERTRAGING ONTSTAAN? (DOCENTEN)

Profiel	Profiel-module(s)	Keuzevak(ken)	LOB-Programma	Stages/oriënterende act.	Weet niet	Anders
Gemiddeld	55%	30%	23%	29%	2%	8%
BWI	47%	26%	21%	24%	0%	8%
D&P	62%	25%	25%	32%	0%	9%
E&O	65%	35%	29%	44%	1%	8%
Groen	61%	23%	16%	16%	6%	11%
HBR	33%	27%	7%	27%	13%	7%
M&T	38%	29%	19%	24%	0%	14%
MaT	40%	20%	40%	20%	20%	0%
MVI	67%	28%	22%	11%	0%	0%
PIE	44%	35%	19%	8%	0%	6%
Z&W	53%	34%	25%	40%	1%	8%

Leidinggevend en bevestigen het beeld van de docenten beroepsgerichte vakken in grote lijnen (zie Tabel 2.8). Meer dan de helft van de leidinggevend en heeft ook vertraging in de kernvakken en de voor het profiel verplichte avo-vakken zien ontstaan. Vergeleken met het voorgaande jaar zien de schoolleiders meer vertraging in de kernvakken, de avo-profiel- en beroepsgerichte vakken en – net als de docenten - minder in de stages.

TABEL 2.8: WAAR IS VERTRAGING ONTSTAAN? (LEIDINGGEVEND EN)

Kernvakken (NL en En)	Avo-profielvakken	Avo-overig	Beroepsgerichte Vakken	LOB-programma	Stages/oriënterende act.	Weet niet	Anders namelijk
59%	63%	28%	65%	20%	30%	0%	14%

In hun toelichting op 'anders' vermelden leidinggevend en doorgaans ofwel de studiehouding van leerlingen of hun welbevinden. "Vertraging is ontstaan in de voorwaarden om tot leren te komen: ritmes, routines, zaken maken en inleveren. Daardoor is het moeilijk om vertraging in te open. Ze missen de basis om tot leren te komen."

2.3 Zorgen om vertraging op alle vlakken

TABEL 2.9 MEEST ZORGEIJKE VERTRAGING, VOLGENS DOCENTEN

	Alg. kennis	Alg vaardigheden	Vak-kennis	Vakvaardigheden	LOB	Sociaal-emotioneel	Pers.ontw. motiv, zelfvertr.werkh.	Geen
Gemiddeld	32%	44%	46%	50%	15%	65%	74%	1%
BWI	38%	38%	48%	57%	5%	57%	67%	0%
D&P	26%	49%	49%	56%	20%	72%	82%	2%
E&O	29%	43%	53%	45%	14%	61%	71%	2%
Groen	37%	53%	47%	53%	8%	55%	69%	0%
HBR	38%	25%	50%	25%	25%	75%	100%	0%
M&T	36%	45%	9%	36%	18%	73%	91%	0%
MaT	0%	50%	0%	0%	50%	100%	50%	0%
MVI	38%	54%	23%	38%	15%	46%	54%	0%
PIE	24%	34%	55%	52%	10%	48%	62%	0%
Z&W	36%	38%	44%	51%	18%	78%	77%	0%

Docenten van de beroepsgerichte vakken maken zich het meest zorgen om de opgelopen vertraging in de persoonlijke ontwikkeling, waaronder werkhouding (74 procent) en sociaal emotionele ontwikkeling (65 procent) van hun leerlingen. (Bijna) de helft is bezorgd om de vakvaardigheden en vakkennis, MVI, M&T en HBR springen hier relatief gunstig uit. Ook om de algemene vaardigheden en vakkennis bestaat er zorg (zie Tabel 2.9).

Leidinggevend en benoemen het sociaal emotioneel functioneren en de persoonlijke ontwikkeling (motivatie, zelfvertrouwen en werkhouding) van leerlingen -en daarmee voorwaarden om tot leren te komen- als hun voornaamste zorgpunten, gevolgd door de basisvaardigheden. Daarna volgen algemene kennis in de avo-vakken en algemene vaardigheden in de beroepsgerichte vakken.

TABEL 2.10 MEESTE ZORGEN, VOLGENS LEIDINGGEVENDEN

	21/22	22/23
basisvaardigheden (taal, rekenen/wiskunde, digitale geletterdheid, burgerschap)		61%*
algemene kennis avo-vakken	49%	41%
algemene kennis beroepsgerichte vakken	29%	32%
algemene vaardigheden avo-vakken	30%	25%
algemene vaardigheden beroepsgerichte vakken	41%	40%
vakkennis/vaktheorie	26%	23%
Vakvaardigheden	33%	18%
LOB (ervaring, competenties)	23%	14%
sociaal-emotionele ontwikkeling, sociaal functioneren, omgang	57%	81%
persoonlijke ontwikkeling: motivatie, zelfvertrouwen, werkhouding	63%	80%
over geen van bovengenoemde	1%	0%

*Dit jaar voor het eerst in de vragenlijst opgenomen

2.4 Gevolgen en risico's van vertraging

Wat betekent de opgelopen vertraging volgens bevroegde docenten en leidinggevend en? Welke risico's signaleren zij?

Docenten zien gevolgen van de vertraging op allerhande gebieden. Ze beschouwen de opgelopen vertragingen vooral als risico voor het leerplezier en de motivatie van hun leerlingen, voor het eindniveau en het succesvol kunnen afsluiten van het CSPE en voor het toenemen van verschillen tussen leerlingen. Vergeleken met vorig jaar noemen de docenten de risico's van de vertraging vaker 'groot' (en minder vaak 'klein').

TABEL 2.11 VERTRAGINGEN ZIJN RISICO VOOR... (DOCENTEN)

	Groot	Aanzienlijk	Klein	Geen	Weet niet
Eindniveau	26%	45%	25%	3%	1%
Leerplezier/motivatie	40%	40%	15%	4%	1%
Succesvol CSPE	30%	41%	24%	5%	0%
Succesvol SE	8%	34%	46%	12%	1%
Kwaliteit SE en CSPE	22%	35%	26%	10%	7%
Vorbereiding doorstroom	14%	40%	36%	7%	4%
Toenemen verschillen	29%	43%	21%	3%	2%
Oriëntatie en keuzeprocess	14%	38%	33%	9%	6%

Van de leidinggevenden beschouwt 85 procent de vertraging als risico voor het leerplezier en de motivatie van leerlingen, gevolgd door het risico van toename van verschillen tussen leerlingen (73 procent) en de eindniveaus van de avo- (67 procent) en beroepsgerichte (50 procent) vakken. Vergeleken met vorig jaar zijn deze percentages verder toegenomen. Docenten zien de kans op een succesvol CSPE meer somber in dan schoolleiders.

TABEL 2.12 VERTRAGINGEN ZIJN RISICO VOOR... (LEIDINGGEVENDEN)

Risico	Groot	Aanzienlijk	Klein	Geen	Weet niet
Eindniveau AVO	16%	51%	22%	10%	1%
Eindniveau beroepsgericht	18%	32%	35%	14%	1%
Leerplezier/motivatie	53%	32%	7%	7%	1%
Succesvol CSPE	18%	38%	28%	15%	1%
Succesvol SE	10%	35%	40%	14%	1%
Kwaliteit SE en CSPE	16%	22%	32%	24%	7%
Vorbereiding doorstroom	10%	38%	34%	15%	3%
Toenemen verschillen	31%	42%	16%	9%	2%
Oriëntatie en keuzeprocess	10%	28%	44%	16%	1%

Maken docenten en schoolleiders zich meer zorgen over de huidige groep examenleerlingen dan over de vorige examenlichting? De antwoorden van docenten en leidinggevenden ontlopen elkaar niet veel. De helft maakt zich evenveel zorgen. (Ruim) een derde is wel meer bezorgd om de huidige examenlichting. Een op de tien invullers maakt zich om deze groep minder zorgen. Tussen de leerwegen zien we hierbij geen verschillen. Wel maken docenten E&O en Groen zich beduidend vaker meer zorgen dan docenten in andere profielen.

TABEL 2.13 MEER ZORGEN OM DIT COHORT EXAMENLEERLINGEN DAN OM VORIGE LICHTING?

	Docenten	Leidinggevenden
Nee, evenveel zorgen	50%	51%
Ja	36%	32%
Nee, minder zorgen	10%	11%
Anders, namelijk ...	2%	3%
Geen zorgen	1%	1%
Weet niet	1%	1%
Eindtotaal	100%	100%

2.5 Vertragingen in LOB en stages⁹

Wat heeft als het gaat om LOB-activiteiten en stages doorgang gevonden in coronatijd en welke impact heeft dat op het keuzeprocess van leerlingen? We zoomen op deze plek in op LOB en stages, omdat deze voor het vmbo wezenlijke onderdelen die verweven zijn met het programma en met de voorbereiding op een vervolgkeuze.

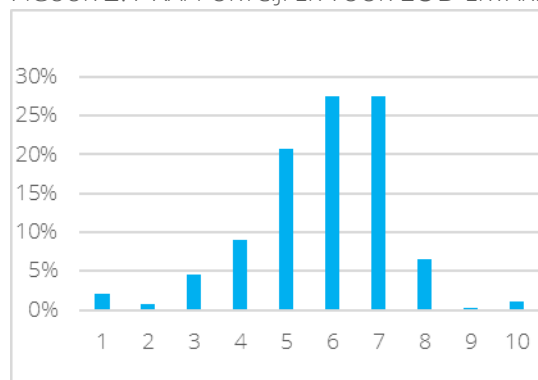
LOOPBAANORIËNTATIE EN – BEGELEIDING (LOB)

Welk rapportcijfer geven docenten aan de LOB-ervaring en -vaardigheden die de huidige vierdejaars leerlingen tot nu toe hebben opgedaan met het oog op een goede

⁹ Stages zijn geen verplicht onderdeel in het vmbo, met uitzondering van de leerwerktrajecten. LOB is dat wel.

vervolgkeuze? Docenten geven gemiddeld een 5,7. De meerderheid (55 procent) geeft een 6 of een 7; bijna 40 procent geeft een 5 of lager (zie Figuur 2.1).

FIGUUR 2.1 RAPPORTCIJFER VOOR LOB-ERVARING (DOCENTEN)

Vergeleken met vorig jaar is de waardering voor de LOB-ervaring en vaardigheden die leerlingen hebben op kunnen doen iets gestegen: toen lag het gemiddelde op een 5,3 en gaf 51 procent een 5 of lager en 45 procent een 6 of 7.

TABEL 2.14 IMPACT VAN CORONA OP KEUZEPROCES (DOCENTEN)

Impact corona op keuzeproces	Aandeel
Een negatieve impact	41%
Weet ik niet	33%
Geen impact	22%
Anders, namelijk ...	3%
Een positieve impact	2%
Eindtotaal	100%

Maar twee procent van de docenten ziet een positieve impact van corona op het keuzeproces (zie Tabel 2.14). Deze docenten benoemen bijvoorbeeld dat ze ondanks corona het LOB-programma hebben kunnen uitvoeren of dat de omstandigheden de keuzediscussie aanwakkeren waardoor leerlingen meer zelfstandig met vragen komen. Ruim vier van de tien docenten benoemt de impact als negatief. Als toelichting op een negatieve impact geven docenten vooral aan dat er weinig (fysieke) mogelijkheden waren voor stages en contacten met mbo. Daardoor hebben ze weinig beeld kunnen ontwikkelen van hun mogelijkheden in beroepsvelden en het vervolgonderwijs, waardoor ze niet goed weten wat te kiezen. Sommige docenten geven aan dat dit een situatie is die al gedurende de hele vmbo-loopbaan van deze leerlingen bestaat, waardoor deze geen goed beeld van de eigen interesses hebben kunnen ontwikkelen en het dus erg lastig is de 'match' te maken.

STAGES

Corona raakte de uitvoering van veel beroepen. Meer dan een jaar geleden was er in de media veel aandacht voor mbo-studenten die tijdens de lockdowns geen stage konden vinden. Hoe zit dat nu bij vmbo-leerlingen? Hebben zijn afgelopen periode stage kunnen lopen en hoe zijn eventuele knelpunten opgelost?

TABEL 2.15 HEBBEN LEERLINGEN STAGE GELOPEN? (DOCENTEN)

	Gemiddeld	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	M&T	MaT	MVI	PIE	Z&W
Ja, een aanzienlijk deel	74%	87%	61%	75%	85%	67%	81%	40%	61%	85%	70%
Ja, een beperkt deel	8%	3%	7%	3%	15%	13%	19%	40%	6%	8%	8%
Ja, individuele leerlingen	3%	0%	8%	3%	0%	7%	0%	20%	0%	0%	2%
Geen enkele leerling	15%	11%	25%	19%	0%	13%	0%	0%	33%	8%	20%
Eindtotaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Vergeleken met het voorgaande jaar lijkt er sprake van een kentering. Vorig jaar gaf meer dan de helft van de docenten aan dat geen enkele student stage had kunnen lopen, dit jaar geeft alleen nog een (klein) deel van de docenten dat aan bij de profielen MVI, D&P, E&O en Z&W (zie Tabel 2.15). Bij de technische profielen heeft meer dan 80 procent wel stage kunnen lopen. Bij D&P en MVI is het percentage dat stage kon lopen relatief het laagst (61 procent).

Ook de mate waarin zich knelpunten voordeden in de beschikbaarheid varieert tussen de profielen, waarbij MVI en Z&W het hoogst scoren en BWI en PIE relatief laag. Gemiddeld noemt ruim de helft van de docenten knelpunten. Vergelijken met het vorig jaar zijn er minder docenten die knelpunten noemen (twee derde vorig jaar tegenover ruim de helft dit jaar). Alleen bij MVI en MaT (maar dit gaat om heel kleine aantallen) zijn er meer knelpunten gerapporteerd dan vorig jaar.

TABEL 2.16 AANDEEL DOCENTEN DAT KNELPUNTEN AANGEEFT MBT BESCHIKBAARHEID STAGEPLEKKEN

	Gemiddeld	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	M&T	MaT	MVI	PIE	Z&W
2022-23	53%	29%	54%	47%	52%	40%	43%	60%	72%	37%	71%
2021-22	67%	51%	73%	65%	71%	68%	65%	33%	62%	47%	84%

Welke oplossingen zien docenten? Stage in een alternatief of aanverwant bedrijf of sector wordt het vaakst genoemd. Bij profielen als M&T, Z&W en Groen wordt daarnaast vaker gekozen voor een alternatieve invulling op school, bijvoorbeeld via simulatie of praktijkopdrachten (zie Tabel 2.17). Meer dan vorig jaar zijn er wel oplossingen voor knelpunten gevonden. Alternatieve oplossingen die de docenten beroepsgericht gevonden hebben zijn bijvoorbeeld:

- Stage toestaan bij familieleden
- Verkorte stages
- Stage bij sportvereniging
- Buiten de geplande tijd stage laten lopen (weekenden, vakanties)
- Bedrijven naar school gehaald voor workshops
- Leerlingen in groepjes stage laten lopen

TABEL 2.17 OPLOSSINGEN VOOR KNELPUNTEN (DOCENTEN)

Oplossing	Geen	Stage in aanverwant/alternatief bedrijf, instelling of sector	SBB (meldpunt stagetekort, erkenning leerbedrijf)	Met andere scholen oplossingen gezocht	Opdoen van gerelateerde vaardigheden	Alternatieven op school	Andere oplossing
Gemiddeld	6%	29%	1%	1%	15%	15%	5%
BWI	5%	16%	0%	0%	13%	3%	0%
D&P	5%	32%	1%	3%	17%	17%	9%
E&O	8%	24%	1%	0%	10%	11%	6%
Groen	2%	34%	0%	0%	24%	10%	3%
HBR	0%	27%	0%	0%	13%	13%	7%
M&T	0%	29%	0%	0%	19%	33%	0%
MaT	0%	20%	0%	0%	40%	20%	20%
MVI	11%	39%	0%	6%	11%	6%	6%
PIE	4%	15%	0%	0%	12%	8%	8%
Z&W	9%	39%	2%	0%	14%	23%	4%

3 Met vertrouwen het examenjaar in?

Hoe kijken docenten en leidinggevenden nu naar het schooljaar? Staan ze er met vertrouwen in? Of zijn er (grote) zorgen?

3.1 Minderheid heeft vertrouwen in motivatie leerlingen

Bij docenten en leidinggevenden overheerst de twijfel of leerlingen dit examenjaar voldoende gemotiveerd raken (zie Tabel 3.1). Vooral bij schoolleiders is die twijfel ten opzichte van vorig jaar behoorlijk gestegen, van 46 naar 64 procent. Het deel docenten en schoolleiders dat erop vertrouwt dat leerlingen voldoende gemotiveerd raken is gedaald; bij de leidinggevenden bijna gehalveerd ten opzichte van vorig jaar. Het aandeel docenten en leidinggevenden dat geen vertrouwen heeft dat het goedkomt met de motivatie is ten opzichte van vorig jaar verdubbeld.

TABEL 3.1: VERTROUWEN IN MOTIVATIE LEERLINGEN?

	Docenten	Leidinggevenden
Ik twijfel of leerlingen voldoende gemotiveerd raken in hun examenjaar.	44%	64%
Ik vertrouw erop dat leerlingen voldoende gemotiveerd raken in hun examenjaar.	41%	28%
Ik heb er geen vertrouwen in dat leerlingen voldoende gemotiveerd raken in hun examenjaar.	14%	8%
Eindtotaal	100%	100%

Twijfel bij docenten komt vooral voort uit wat zij als impact van corona bij hun leerlingen signaleren: een soort gelatenheid, afwachtendheid, veel onrust, weinig zelfvertrouwen, weinig concentratie, weinig algemene vaardigheden, gebrek aan ritme en afstand tot school(gedrag). Leerlingen weten niet zo goed waar ze het voor doen. Dat alles maakt dat docenten het gevoel hebben er harder aan te moeten trekken dan vorige jaren "*Ik ben nu al net zo moe als normaal aan het einde van een schooljaar.*" Soms geeft men aan dat dat ook voor leerlingen geldt: "*Ze moeten veel werk verzetten in weinig tijd.*" De combinatie van ongemotiveerde leerlingen en veel in te halen achterstand bij een docententekort trekt een zware wissel op sommige docenten. Daarnaast wijzen veel docenten erop dat leerlingen ervan uitgaan dat er toch wel maatregelen komen voor het examen (duimregel), waardoor de druk en spanning voor een examen – die ook motivatie oplevert – wegvalt. Ook schoolleiders merken vergelijkbare zaken op: Leerlingen laten het op zich af komen, zitten minder in een 'schoolflow' en zijn meer met buitenschoolse dingen bezig; het ontbreekt aan basis(vaardigheden). Leerlingen zitten in een slachtofferrol. Er lijken meer motivatieproblemen dan voorgaande jaren, kortom: de knop is nog niet om.

Ook docenten die geen vertrouwen hebben beschrijven hun leerlingen als passief, onzelfstandig, zonder initiatief, inzet en zonder schoolse houding. Naast een gebrek aan schoolse vaardigheden wordt er vaak gewezen op sociale en emotionele ontwikkeling, die gestagneerd is. Leerlingen hebben zich bijvoorbeeld niet vanzelfsprekend sociale vaardigheden op school kunnen eigen maken in de afgelopen jaren. Een aantal citaten:

"Deze groep heeft al 3 jaar te maken met geen 'gewoon' schoolleven!" "Ze missen de basis. Een groot deel van de leerlingen heeft niet geleerd hoe ze goed moeten leren en hebben de opbouw van leerstof in de afgelopen jaren gemist. Daardoor denken velen dat zij het niet kunnen en doen ze het ook niet." "Er is sprake van negatieve groepsvorming; weinig leerlingen hebben voldoende zelfreflectie om de invloed van hun eigen handelen te overzien." "De leerlingen zijn voornamelijk bezig met zichzelf gehoord en gezien te voelen. Alle andere schoolse aspecten lijken bijzaak. De persoonlijke ontwikkelingen, motivatie en vakkennis en vaardigheden zitten er niet in bij de leerlingen." "Leerlingen ervaren angst, geen zelfvertrouwen. Ze hebben het gevoel dat ze een verloren generatie zijn. Er is ze iets overkomen waar ze niet om hebben gevraagd. Leerlingen geven aan dat ze school hadden gemist, maar zijn de schoolvaardigheden verleerd en de sociale vaardigheden, het omgaan met elkaar (leerlingen)." Schoolleiders bevestigen dit beeld.

Docenten die wel vertrouwen hebben in de motivatie van leerlingen in het examenjaar baseren zich op hun ervaringen nu of in het verleden. Ze hebben klassen met een goede werkhouding (of soms de ene klas wel en de andere niet) en geven aan dat het ze als docenten samen met en in een situatie met klasgenoten lukt om leerlingen enthousiast te krijgen. Soms komt die motivatie voort uit een gerichte profielkeuze en een daarop volgend vervolg (bv bij maritiem). Soms moet de motivatie 'als een dieseltje' aan het begin van het schooljaar even op gang komen, maar het vooruitzicht van een examen (CSPE of SE) maakt dat de urgentie, focus en motivatie toeneemt: leerlingen willen een diploma en dóór naar vervolgonderwijs. Deze docenten spreken de hoop uit dat corona geen lockdowns meer met zich mee zal brengen. *"Wij gaan niet meer dicht. Dit moet voldoende stabiliteit bieden om gemotiveerd te blijven."* Verder geven ook leidinggevenden die wel vertrouwen hebben dat het goedkomt met de motivatie van leerlingen dit jaar aan, dat de leerlingen soms best willen, maar belemmeringen ervaren. Men ziet het als de 'plicht' van de school om te zorgen voor de motivatie van leerlingen. Daarmee wordt er een stevig beroep gedaan op de tijd van docenten om ook vooral in het pedagogisch klimaat te investeren. Af en toe uiten schoolleiders grote zorgen omtrent individuele thuiszitters of specifieke achterstanden (bijvoorbeeld wiskunde, Nederlands). Een enkele keer legt men een relatie tussen maatregelen en motivatie van leerlingen: *"De lichtung van vorig schooljaar was aan het begin van het schooljaar moeilijk in 'de leerstand' te krijgen. Dit duurde tot december. Toen dit net gelukt was, werd duidelijk dat er weer een 'duimregel' kwam waardoor leerlingen weer achterover gingen leunen."*

3.2 Minder dan helft heeft vertrouwen in voorbereiding CSPE

Hoeveel vertrouwen hebben docenten en leidinggevenden erin dat de huidige vierdejaars leerlingen voldoende voorbereid zullen zijn op het CSPE? Wat minder dan de helft van de docenten en schoolleiders heeft daar vertrouwen in, en een nagenoeg even groot deel van hen twijfelt. Tussen 14 en 10 procent geeft aan geen vertrouwen te hebben. Ten opzichte van vorig jaar is er minder vertrouwen dat leerlingen op het CSPE beslagen ten ijs kunnen komen.

TABEL 3.2: LEERLINGEN VOLDOENDE VOORBEREID OP CSPE?

	Docenten	Leidinggevenden
Ik heb er vertrouwen in dat zij voldoende voorbereid zullen zijn op het CSPE.	43%	45%
Ik twijfel of ze voldoende voorbereid zullen zijn op het CSPE.	43%	46%
Ik heb er geen vertrouwen in dat zij voldoende voorbereid zullen zijn op het CSPE.	14%	10%
Eindtotaal	100%	100%

Docenten die met vertrouwen het CSPE tegemoet zien geven maken daar vaak de opmerking bij: *"Zolang dit een gewoon schooljaar blijft, zonder veel lesuitval of thuisonderwijs."* Dat er tot nog toe geen lesuitval is geweest stemt hen voorsnog hoopvol. Daarnaast wordt veel georganiseerd om de voorbereiding goed te laten verlopen: op tijd beginnen, strak plannen, extra oefening, begeleiding, RT, examentraining, hulplessen etc. De zorgen om individuele leerlingen zijn er wel, stelt men. De schoolleiders voegen hieraan toe dat docenten een cruciale rol vervullen: zij zijn zich bewust van de achterstanden, leveren maatwerk in begeleiding en motiveren de leerlingen. *"Als de docent het ziet zitten, dan de leerlingen ook!"*

Waar docenten en leidinggevenden twijfels uiten over of ze leerlingen voldoende kunnen voorbereiden voor het CSPE noemt men vooral tijd(gebrek) als argument: er zijn achterstanden, praktijkhandelingen zijn nauwelijks geoefend. Inhalen legt beslag op de voorbereidingstijd, de basiskennis uit de onderbouw ontbreekt; er is weinig tijd voor herhaling en met regelmaat merkt men op dat er weinig is blijven hangen van vorig jaar. *"Deze leerlingen hebben drie jaar last van corona gehad, dat kan niet zonder gevolgen zijn."* *"Met ongemotiveerde leerlingen die de opbouw van leerstof hebben gemist wordt het een zwaar examen."*

De docenten en schoolleiders die geen vertrouwen hebben dat het lukt dit schooljaar om leerlingen goed op het CSPE voor te bereiden, schrijven dat toe aan een optelsom van een aantal zaken die hand in hand gaan: deze leerlingen hebben veel gemist en achterstand in vakkennis en vakvaardigheden, ze zijn weinig gemotiveerd en missen het benodigde werktempo en de werkhouding/mindset en er resteert nog te veel stof die in te weinig tijd eigen gemaakt moet worden. Docenten zijn veel tijd bezig met pedagogiek *"Opvoeden in plaats van lesgeven."* Bij het bestaande docententekort en (nog steeds) uitval door ziekte moeten docenten er hard aan trekken.

3.3 Meerderheid positief over voorbereiding centraal examen

Aan schoolleiders is gevraagd in hoeverre zij er vertrouwen in hebben dat de leerlingen dit jaar voldoende voorbereid zullen zijn op het centraal examen. Ruim de helft geeft aan daar vertrouwen in te hebben. Vier van de tien twijfelt. Ten opzichten van vorig jaar is het aandeel positief gestemden wat toegenomen en het aandeel twijfelaars wat gedaald. Vier procent heeft er geen vertrouwen in dat het lukt leerlingen voldoende voor te bereiden op het CE.

TABEL 3.3 LEERLINGEN VOLDOENDE VOORBEREID OP CE? (LEIDINGGEVENDEN)

	Aandeel
Ik heb er vertrouwen in dat zij voldoende voorbereid zullen zijn op het centraal examen.	54%
Ik twijfel of ze voldoende voorbereid zullen zijn op het centraal examen.	42%
Ik heb er geen vertrouwen in dat zij voldoende voorbereid zullen zijn op het centraal examen.	4%
Eindtotaal	100%

In hun toelichting wijzen leidinggevenden die er vertrouwen in hebben dat de examenlichting van dit jaar voldoende voorbereid zal zijn op het centrale examen vooral de inspanningen die ze leveren om dat te bewerkstelligen. Ze hebben de leerlingen en hun achterstand goed in beeld, ze hebben een planning, een programma met differentiatiemogelijkheden, waardoor ze gericht kunnen (bij)sturen en geven examentraining. De hoop en verwachting is dat leerlingen tegen de tijd dat het examen speelt in de goede stand komen en gaan 'pieken'.

Schoolleiders die twijfelen noemen daarvoor veel verschillende redenen: de lage motivatie van leerlingen in combinatie met achterstanden, vooral ook in de toepassing van vaardigheden. Een aantal geeft aan dat leerlingen het 'leren leren' kwijt zijn geraakt en de voorwaarden om tot leren te komen niet op orde zijn. De verschillen tussen leerlingen zijn toegenomen en ze hebben veel meer begeleiding nodig. Dat doet een beroep op de inzet van docenten en op het tijdsbeslag, waarbij sommige scholen aangeven door docententekort al minder lessen te kunnen geven. Ook speelt de angst dat er door corona opnieuw lesuitval zal optreden. Tot slot worden specifieke vakken (wiskunde) of groepen (GL) genoemd.

4 Vooruitblik centraal examen '22-'23

Hoe bereiden schoolleiders en docenten zich voor op de examinering in schooljaar 2022-2023? Wat zouden ze extra nodig hebben met het oog op een volwaardige afsluiting?

De stelling dat het CSPE nodig is om leerlingen goed gemotiveerd te houden, wordt door 46 procent van de docenten onderschreven, een even groot deel als vorig jaar. Ruim een derde is het er niet mee eens en minder dan twee op de tien docenten antwoordt neutraal. Er is dus een groep docenten die het CSPE nodig vindt om de leerlingen gemotiveerd te houden en een iets kleinere groep die het CSPE daar niet voor nodig acht. Bij de leidinggevendenden zijn de antwoorden meer gelijk gespreid: ongeveer een derde van hen beantwoordt de stelling positief, neutraal dan wel negatief.

TABEL 4.1 Stelling: HET EXAMEN (CSPE/CE) IS NODIG OM LEERLINGEN GOED GEMOTIVEERD TE HOUDEN

	Mee eens	Neutraal	Niet mee eens
Docenten: het CSPE is nodig	46%	18%	36%
Leidinggevendenden: het CSPE/CE is nodig	32%	32%	35%

Als we kijken naar de scores per profiel dan valt op dat er ook binnen eenzelfde profiel voor- en tegenstanders zijn van de stelling: bij HBR is bijvoorbeeld 53 procent van de docenten van mening dat het CSPE nodig is en 40 procent vindt van niet. Docenten van de technische profielen (PIE, BWI, M&T) en van HBR en Z&W hechten sterker aan het CSPE voor de motivatie van hun leerlingen dan docenten van de overige profielen. Ook naar leerweg gezien zijn er verschillen: van de BB en KB onderschrijft 46 procent de stelling dat het CSPE nodig is voor de motivatie; van de GL vindt 40 procent het CSPE nodig en 43 procent het CSPE niet nodig voor de motivatie. Van de BB- en KB-docenten vindt ruim een derde het CSPE niet nodig om de motivatie op peil te krijgen.

4.1 Start van de voorbereiding op het CSPE

TABEL 4.2 START VOORBEREIDING EXAMEN 2023 (DOCENTEN)

Start voorbereiding	22/23	21/22
Augustus 22	2%	3%
September	15%	14%
Oktober	2%	3%
November	3%	2%
December	5%	5%
Januari 23	18%	24%
Februari	25%	20%
Maart	17%	16%
April	8%	9%
Mei	3%	3%
Juni	0%	0%
Juli	0%	0%

Net als vorig schooljaar geldt ook voor het huidige examenjaar dat een kwart van de docenten vóór de maand januari 2023 denkt te starten met de voorbereidingen op het CSPE. Het verwachte zwaartepunt van de voorbereidingen ligt – net als verleden jaar- in januari en februari 2023. In hoofdstuk 1 zagen we dat ten opzichte van de planning de feitelijke voorbereidingen vorig jaar wat naar voren zijn gehaald.

4.2 Verlenging afnametermijn CSPE '23: bruikbare optie?

Er zijn tot nog toe geen aankondigingen door het ministerie van OCW gedaan over eventuele maatregelen rond de examinering in 2022-2023. Vorig schooljaar werd in de zomer van 2021 bekend dat de afnametermijn voor het CSPE verlengd werd en het CSPE '22 flexibel mocht worden afgenomen in de periode van februari tot en met juli 2022.

Mocht de afnameperiode ook dit schooljaar verlengd worden, denken docenten en schoolleiders dat ze er dan gebruik van gaan maken? Uit de resultaten bij de docenten spreekt – nog stilliger dan vorig jaar - geen doorslaggevend/unaniem antwoord. Bijna vier op de 10 docenten denkt geen gebruik te zullen maken van de eventuele maatregel. Bij leidinggevendenden bestaat meer twijfel. Schoolleiders staan vooral positiever ten aanzien van langer doorgaan (bijna een kwart). Eerder starten lijkt voor een minderheid weggelegd. Bij 'anders' worden met name pleidooien voor of tegen het CSPE gehouden.

TABEL 4.4: VERLENGING CSPE GEBRUIKEN?

	Docenten	Leidinggevendenden
Misschien	30%	39%
Nee	38%	18%
Weet ik niet	10%	8%
Ja, wij gaan langer door	14%	23%
Anders, namelijk ...	2%	7%
Ja, wij gaan eerder starten	5%	6%
Eindtotaal	100%	100%

4.3 Extra ruimte nodig in toetsing en examinering '23

Gevraagd naar eventuele aanvullende ruimte die docenten nodig hebben op het gebied van toetsing en examinering om leerlingen een volwaardig eindexamen af te laten leggen, springen er drie aspecten uit: Ruim een derde van de docenten ziet liefst het CSPE dit schooljaar ook weer vervangen door SE's. Deze groep bestaat voor de meerderheid uit docenten die een grote vertraging bij al hun leerlingen of een aanzienlijk deel van hun leerlingen signaleren.

Drie op de tien docenten heeft niks extra's nodig. Deze groep bestaat vooral uit docenten die geen vertraging zien bij hun leerlingen (zij maken 73 procent van de groep uit).

En twee op de tien docenten geven aan dat ze graag beperktere toetsing in het CSPE zouden willen zien. Deze groep bestaat uit docenten die vertraging constateren bij vooral een beperkte deel van hun leerlingen, een aanzienlijk deel of dat bij al hun leerlingen constateren. Docenten die niks extra's nodig hebben of kiezen voor een beperktere toetsing in het CSPE zijn vooral docenten die het CSPE ook nodig vinden om hun leerlingen gemotiveerd te krijgen. Docenten die het CSPE vervangen willen zien door SE's zijn vooral docenten die het CSPE niet nodig achten voor de motivatie van hun leerlingen.

Vergeleken met vorig jaar is de antwoordtendens hetzelfde, zij het iets stilliger, met uitzondering van beperktere toetsing waar nu iets minder animo voor is. Bij de antwoordcategorie 'anders' lichten docenten vaak hun gemaakte keuze voor meer ruimte toe. Verder worden bijvoorbeeld genoemd: langere afname tijd, meer vrijheid voor scholen in het organiseren van het CSPE/de onderdelen, meer praktijklessen, twee herkansingen in plaats van één, de mogelijkheid om keuzevakken te examineren (*"interieurbouwers hebben niets met metselen en andersom"*).

TABEL 4.5 WELKE RUIMTE IS NODIG IN 2023 (DOCENTEN)

	Aandeel
CSPE ook dit schooljaar vervangen door SE's	35%
Niets extra's nodig	29%
Beperktere toetsing in het CSPE (minder onderdelen, beperking uren)	19%
Meer gestandaardiseerde examens in de SE's (CSPE of toetsenbank)	4%
Meer ruimte in het PTA	6%
Andere behoefte, namelijk ...	5%
Afspraken met het mbo	1%
Eindtotaal	100%

Bijna de helft van de **leidinggevenden** ziet graag dezelfde maatregelen als bij het examen van 2021-2022. Een iets kleiner deel ziet het CSPE ook dit jaar weer graag vervangen door SE's (43 procent). Drie op de tien schoolleiders pleiten voor een beperktere toetsing in het CSPE. In mindere mate worden genoemd meer gestandaardiseerde examens in de SE's; het CE vervangen door SE's en afspraken met het mbo. Ruim een op de tien heeft geen extra maatregelen nodig. Dat is een nog kleiner deel dan vorig jaar (17 procent).

TABEL 4.6 WELKE RUIMTE IS NODIG IN 2023 (LEIDINGGEVENDEN)

Aanvullende ruimte nodig? (volgens leidinggevenden)	Aandeel
Dezelfde maatregelen als bij het eindexamen 2021-2022	49%
CSPE ook dit schooljaar vervangen door SE's	43%
Beperktere toetsing in het CSPE (minder onderdelen, beperking uren)	30%
Meer gestandaardiseerde examens in de SE's (bijv. met CSPE of toetsenbank)	14%
CE vervangen door SE's	14%
Niets extra's nodig	12%
Afspraken met het mbo	4%
Anders, namelijk ...	7%

In hun toelichting op 'anders' vermelden schoolleiders uiteenlopende zaken, zoals: *"Structureel nadenken over het lerarentekort is volgens mij een oplossing."* *"De duimregeling toepassen maar dan pas kort voor de uitslagbepaling communiceren."*

Wat betreft het verminderen van de omvang van het CSPE, is het merendeel van de docenten en leidinggevenden (respectievelijk 59 procent en 68 procent) van mening dat dat meer mogelijkheden oplevert voor een goede voorbereiding op het vervolgonderwijs.

TABEL 4.7 VERMINDERING CSPE (DOCENTEN EN LEIDINGGEVENDEN)

	Eens	Neutraal	Niet eens
Verminderen omvang CSPE geeft meer mogelijkheden leerlingen goed voor te bereiden op het vervolgonderwijs, volgens docenten	59%	15%	27%
Verminderen omvang CSPE geeft meer mogelijkheden leerlingen goed voor te bereiden op het vervolgonderwijs, volgens leidinggevenden	68%	15%	16%

MOGELIJKHEID FLEXIBELE EXAMENS

Meer dan de helft van de schoolleiders onderschrijft de stelling dat verlenging van de afnameperiode van digitale flexibele examens voor basis- en kaderleerlingen voldoende ruimte biedt om vertraging in te lopen. Bijna twee op de tien leidinggevenden onderschrijven deze stelling niet; een verdubbeling ten opzichte van vorig jaar.

TABEL 4.8 BRUIKBAARHEID FLEXIBELE DIGITALE EXAMENS (LEIDINGGEVENDEN)

	(helemaal) mee eens	Neutraal	(helemaal) niet mee eens
Verlenging afnameperiode digitale flexibele examens biedt voldoende ruimte om achterstanden in te lopen.	52%	20%	19%

5 Trots dat we het samen doen!

Waar zijn docenten en leidinggevendenden het meest trots op als het gaat om de schoolloopbaan van hun huidige vierdejaars leerlingen? Deze open vraag is door meer dan 200 docenten en 50 leidinggevendenden beantwoord.

5.1 Docenten

LEERLINGEN BLIJVEN AANGEHAAKT EN HERPAKKEN ZICH

Docenten van de beroepsgerichte vakken vermelden vaak dat ze trots zijn dat leerlingen weer elke dag naar school komen en dat veelal met plezier. Een kwart vermeldt in het antwoord *"ondanks corona". "Deze leerlingen hebben eigenlijk alleen maar school gehad in coronatijd. Voor het eerst kan er weer meer en kunnen ze ook leuke dingen doen. Ze zien uit naar hun stages. Hierdoor zijn ze gemotiveerder. En vrolijker! Ze hebben zich kranig door die tijd heengeslagen en zijn niet afgehaakt. Dat ze er allemaal zijn en nog steeds willen, daar ben ik trots op. Doorzetters!"*

Docenten zien dat leerlingen zich herpakken. Leerlingen doen hun best en willen er het beste van maken. *"De leerlingen herpakken zich weer en zijn weer 'drukker' met meer levenslust. Ze waren zeer lange tijd erg passief en erg timide."* Een deel van de docenten meldt dat ze trots zijn dat hun leerlingen gemotiveerd zijn en blijven en sommigen er echt vol voor willen gaan. Daarnaast dat een deel van de leerlingen een hulpvraag over motivatie durft uit te spreken en probeert dat aan te pakken.

SOCIALE FUNCTIE VAN SCHOOL

Met regelmaat wordt vermeldt dat deze groep leerlingen het meest last heeft gehad van de coronaperikelen. Vanaf de brugklas hebben zij de minste uitdaging ervaren en merken ze effecten op verschillende gebieden van ontwikkeling. *"Het grote probleem is volgens mij dat door de coronamaatregelen die deze groep volledig heeft meegemaakt, er geen goede groepsbinding is ontstaan, waardoor de samenwerking en de sfeer in de groepen niet optimaal is. Hierdoor is er op sociaal gebied weinig opgebouwd en dat vertaalt zich in het gedrag en de motivatie. Ze hebben heel wat in te halen op sociaal vlak." "Leerlingen komen tekort in hun sociaal-emotionele ontwikkeling; de school is een veilige plek om weer langzaam naar normaal te komen."*

Sommige antwoorden suggereren dat leerlingen door corona de school zijn gaan herwaarderen. Ze zijn zich ervan bewust geraakt dat school niet vanzelfsprekend is. Meer dan ooit lijkt de school voor leerlingen ook een ontmoetingsplek en een sociale functie te hebben.

SAMEN ERVOOR GAAN

Veel docenten zijn trots dat ondanks uitval, ziekte en achterstand deze leerlingen gekomen zijn waar ze nu zijn, in leerjaar 4. *"Dat ze toch een groei doormaken, al zijn ze minder ver dan voorheen in klas 4."* Leerlingen hebben zich flexibel getoond, zijn niet bij de pakken gaan neerzitten, maar zetten veelal door en richten hun blik weer op de toekomst. Uit de antwoorden spreekt een grote betrokkenheid van docenten: *"Wij zijn er om de leerlingen te*

helpen.” “We gaan er samen voor.” Veel docenten benoemen daarbij de inzet die zij zelf en de school plegen om te zorgen dat leerlingen verder komen. “Door met elkaar in gesprek te blijven proberen we het beste uit de leerling naar boven te halen. Ook al kost het voor de leerling veel energie en vraagt het van ons docenten veel inlevingsvermogen/ aanpassingsvermogen.” “Trots dat ze er zijn en dat ze een diploma willen halen. Ook al vertonen ze onaangepast gedrag; lopen ze achter met de stof en met algemene kennis en vaardigheden; ze zijn er en ik wil diegenen die dat diploma willen halen, helpen dit te bereiken.”

VERTROUWEN IN VOORBEREIDING OP DE TOEKOMST?

Over de hele linie is er redelijk wat vertrouwen dat de huidige groep examenleerlingen voldoende voorbereid kan worden en dat het goed komt. Let wel: dit zijn antwoorden op de vraag waar docenten trots op zijn. Deze leerlingen hebben veel gemist. Door stages en buitenschoolse ervaringen en extra oefenen in de school hebben ze soms toch voldoende praktische vaardigheden op kunnen doen en weten ze beter wat ze willen. Af en toe wordt vermeld dat de stage – waar leerlingen extra motivatie uit putten – ook een belangrijke factor is in de oriëntatie op een vervolg. Een groot deel van de docenten benoemt expliciet dat zij trots zijn dat het gelukt is de leerlingen zo voor te bereiden dat zij in staat zijn een weloverwogen keuze te maken. De houding van veel docenten is: ‘Het is ons tot dusverre gelukt en het gaat ons nu ook weer lukken.’ Soms met kunst- en vliegwerk, met veel begeleiding en door steeds maar weer oog te blijven hebben voor wat wél kon, maar het kwam wel voor elkaar. *“We gaan tot het uiterste voor elke leerling.” “Leerlingen hebben in de enquête aangegeven zich veilig en prettig te voelen op school en steun te ontvangen van hun mentoren.” “Met elkaar hebben we ervoor gezorgd dat de leerlingen er goed op staan.” “Ik ben trots op het contact dat ik met ze heb en dat ze elke week meer leren om met elkaar om te gaan en van elkaar te leren.”*

HARTENKRETEN: AFSLUITING EN/OF CSPE

Een aantal docenten grijpt de gelegenheid aan om nut, noodzaak en relativiteit van het cspe op deze plek te benadrukken. Een volwaardige afsluiting en een volwaardig diploma zijn zaken die docenten hun leerlingen graag willen meegeven. In dat licht en met het vertrouwen dat leerlingen er op tijd klaar voor zijn en het dit jaar wel gaat lukken pleit een deel van de docenten voor het ‘gewoon’ doorgaan van het cspe, *“met alle ‘charmes’ van dien.”* Het cspe met succes afronden heeft meerwaarde voor de trots en eigenwaarde van leerlingen, het blijft de *“kers op de taart.”* Bovendien is het een graadmeter om je als school te vergelijken met de rest van het land, voeren sommige docenten aan. Een paar docenten benoemen dat (communicatie over) geen CSPE de motivatie van leerlingen negatief beïnvloedt. *“In 2020-21 zijn er veel berichten naar buiten gekomen over het CSPE. Leerlingen dachten dat ze het diploma wel zouden halen (lees: krijgen). Dit gaf veel onrust. Hierdoor hebben veel leerlingen een achterstand opgelopen en geen diploma gehaald. Een groep leerlingen heeft naar mijn idee misbruik gemaakt van corona en is in de problemen gekomen door afwezigheid. Voor vmbo-leerlingen moet er duidelijkheid zijn.”*

Ook geeft een enkele docent aan het vreselijk te vinden dat de uitslagdatum van het vmbo BB en KB (weer) niet gelijktijdig is met die van GT, havo en vwo.

Een iets kleiner deel van de docenten relateert de waarde van een cspe of houdt een pleidooi voor afschaffing: *"Uiteindelijk komt het grootste deel van deze leerlingen goed terecht in vervolgonderwijs, de maatschappij/het bedrijfsleven. (Wel of niet) een CSPE heeft hier geen enkele invloed op. Schaf het CSPE af en laat leerlingen vakonderdelen op school afsluiten met een proeve van bekwaamheid."* Een docent omschrijft het CSPE als *"hinderlijke onderbreking"* bij het leren op maat.

5.2 Leidinggevend

'WE ZIJN TERUG'

Uit de antwoorden van de leidinggevenden spreekt trots voor de leerlingen, die het ondanks alle hobbels die ze door corona te verduren kregen toch gedaan hebben. *"Dat ze na al die rare jaren met een grote glimlach door de school lopen, omdat de regelmaat, structuur en sociale contacten weer terug zijn."* Leerlingen zijn er elke dag en doen hun best om een goede studiehouding te vinden. *"Zij zijn de groep die het meest getroffen is door de coronacrisis. Ze hebben de draad opgepakt en zullen de school met een diploma verlaten."* Veel schoolleiders zijn blij dat leerlingen weer vooruit gaan kijken, naar het diploma, naar het mbo en de toekomst.

SOCIAAL AAN HET OPKRABBELEN

Met alles wat deze leerlingen hebben meegemaakt zijn leidinggevenden trots op de flexibiliteit, doorzettingsvermogen en veerkracht van de leerlingen. Vaak wordt aangegeven dat de leerlingen met vallen en opstaan sociaal aan het opkrabbelen zijn. De behoefte aan contact met leeftijdsgenoten en sociale activiteiten als feesten en sportdagen is heel groot. *"Ze zijn elkaar weer aan het vinden en ondersteunen."* De normale omgangsvormen zijn aan het terugkomen en ze krijgen zin in de toekomst. En passant hebben ze ook nog van de moeilijke situatie geleerd; leren omgaan met grote externe invloeden op hun leven en dat je met kunst en vliegwerk toch dingen voor elkaar kunt krijgen. Leidinggevenden geven ook aan dat dit een resultaat is van samen de schouders eronder zetten: *"Trots, dat we met leerlingen, ouders en personeel de leerlingen toch tot zover door de crisis hebben kunnen leiden."*

Een aantal schoolleiders vermeldt expliciet dat ze zien dat leerlingen het heel goed doen in externe stage-omgevingen en juist ook door stages hun motivatie hervinden.

KWALITEIT VAN DOCENTENTEAMS

Naast op de leerlingen tonen veel schoolleiders zich ook uitermate trots op hun docententeam. *"Trots op de gedrevenheid van mijn team. Ongelofelijk, hoe vasthoudend docenten zijn in het begeleiden van hun leerlingen."* De teams doen er alles aan leerlingen sociaal te ondersteunen, zodat ze in ontwikkeling kunnen komen in een veilige leeromgeving, stellen de schoolleiders. Dat vraagt/is kwaliteit.

In een aantal reacties leggen schoolleiders een relatie met de examinering en maken van de gelegenheid gebruik om de duimregeling niet op voorhand af te kondigen, omdat *"het effect daarvan is dat het gros van de pubers diezelfde dag nog stopt met werken voor het betreffende vak. Een extra herkansing is prima!"*

Tot besluit een hartenkreet van een schoolleider: *“TROTS ben ik zeker ook op onze docenten: hun werkplezier staat onder druk. We moeten ons dat realiseren. Het werkplezier staat onder druk, omdat ze heel veel energie moeten steken in het terugvinden van het welbevinden van leerlingen én dan ook nog moeten zorgen dat leerlingen klaargestoomd worden voor het examen. Mijn aanbeveling: beperk examinering en alle organisatorische drukte eromheen (van met name het cspe) en stop die energie in een prachtig SE-programma van voldoende/goede kwaliteit.”*

Bijlage I

DOCENTEN BEROEPSGERICHTE VAKKEN

479 vragenlijsten zijn door docenten beroepsgerichte vakken ingevuld. Gezien het feit dat er in totaal zo'n 5.000 vmbo-docenten in de beroepsgerichte vakken zijn, is de respons ongeveer 10 procent van de populatie.

Alle provincies zijn in voldoende mate in de respons vertegenwoordigd (zie Tabel B.1).

TABEL B.1: RESPONS DOCENTEN PER PROVINCIE

Provincie	Aandeel
Drenthe	2%
Flevoland	5%
Friesland	5%
Gelderland	13%
Groningen	2%
Limburg	6%
Noord-Brabant	14%
Noord-Holland	14%
Overijssel	8%
Utrecht	6%
Zeeland	3%
Zuid-Holland	23%
Eindtotaal	100%

Het zijn bijna altijd docenten die lesgeven aan vmbo-leerlingen die de vragenlijst hebben ingevuld; drie procent van de respons betreft docenten die lesgeven aan vso-leerlingen.

Docenten van de beroepsgerichte vakken konden de vragen per leerweg waaraan ze lesgeven invullen. De respons per leerweg wordt in Tabel B.2 weergegeven.

TABEL B.2: RESPONS PER LEERWEG

Leerweg	Aandeel
Basisberoepsgerichte leerweg	39%
Kaderberoepsgerichte leerweg	51%
Gemengde leerweg	10%
Eindtotaal	100%

Vanuit de profielen Dienstverlening & Producten (D&P) en Zorg & Welzijn (Z&W) hebben de meeste docenten gereageerd (zie Tabel B3). Vanuit de profielen Maritiem & Techniek (MaT), Media Vormgeving & ICT (MVI) en Mobiliteit & Transport (M&T) hebben de minste docenten gereageerd. Dit strookt met de omvang van de profielen, waarbij Dienstverlening & Producten (31.000 leerlingen), Zorg & Welzijn (25.000 leerlingen), Economie & Ondernemen (12.000) en Groen (15.000 leerlingen) de grootste zijn en Media, Vormgeving & ICT (3.000 leerlingen), Mobiliteit en Transport (3.000 leerlingen) en Maritieme Techniek (525 leerlingen) de kleinste (cijfers DUO december 2021).

TABEL B.3: RESPONS PER PROFIEL

Profiel	BWI	D&P	E&O	Groen	HBR	M&T	MaT	MVI	PIE	Z&W	Eindtotaal
Aandeel	8%	16%	15%	13%	3%	4%	1%	4%	11%	25%	100%

LEIDINGGEVENDEN IN HET VMBO

De online enquête is door 101 leidinggevenden ingevuld, afkomstig uit alle provincies van het land (Tabel B.5).

De volgende tabel geeft weer welke functie zij hebben. Bij 'anders' worden functies als 'examensecretaris' en 'manager/coördinator onderwijs' of 'adjunct-directeur' vermeld (Tabel B.4).

TABEL B.4: FUNCTIE VAN BEVRAAGDE LEIDINGGEVENDEN

Functie	Aandeel
Teamleider bovenbouw vmbo	51%
Schoolleider/locatieleider vmbo	28%
Anders	19%
Sectordirecteur vmbo	2%
Eindtotaal	100%

Van de invullers heeft 97 procent de lijst ingevuld voor vmbo-leerlingen. Aan alle schoolleiders die verbonden zijn aan een school waar (ook) vso-leerlingen zitten is gevraagd de lijst in te vullen voor vso. Vergeleken met vorig jaar is dat (nog) minder gebeurd.

TABEL B.5 RESPONS LEIDINGGEVENDEN PER PROVINCIE

Provincie	Aandeel
Drenthe	2%
Flevoland	4%
Friesland	3%
Gelderland	13%
Groningen	4%
Limburg	6%
Noord-Brabant	16%
Noord-Holland	13%
Overijssel	7%
Utrecht	5%
Zeeland	4%
Zuid-Holland	23%
Eindtotaal	100%

Naar leerweg bezien bieden de locaties waarin de bevroagde schoolleiders verbonden zijn vrijwel altijd de basis- en/of kaderberoepsgerichte leerweg. In bijna tweederde van de gevallen is de leidinggevende verbonden aan een locatie die (ook) de gemengde leerweg biedt.

TABEL B.6: LEERWEGEN BEVRAAGDE LEIDINGGEVENDEN

Leerweg	Aandeel
Basisberoepsgerichte leerweg	91%
Kaderberoepsgerichte leerweg	93%
Gemengde leerweg	67%

Van de profielen die aangeboden worden op de locatie van de invullers worden de profielen Z&W, BWI, PIE (Producersen, Installeren & Energie) en Economie & Ondernemen het vaakst genoemd (zie Tabel B7). Het minst vaak wordt Maritieme Techniek (MaT) vermeld. Niet verwonderlijk, aangezien dit profiel op slechts vier locaties wordt aangeboden.

TABEL B.7: PROFIELEN DIE WORDEN AANGEBODEN OP DE SCHOLEN VAN BEVRAAGDE LEIDINGGEVENDEN

Profiel	BWI	M&T	Z&W	D&P	MVI	MaT	HBR	Groen	PIE	E&O
Aandeel	42%	17%	58%	36%	17%	3%	23%	23%	46%	45%

Doorlopende leerroutes?

Daarnaast zijn er met de wet 'Doorlopende leerroutes', die in augustus 2020 van kracht werd, meer mogelijkheden gekomen om de opleidingen in vmbo en mbo als een geheel aan te bieden. Tabel B.8 laat zien dat op dit moment ruim een op de vijf docenten aangeeft dat er sprake is van een doorlopende route, waarbij wel vmbo-examen wordt gedaan. Bij 2% gaat het om een geïntegreerde route naar een startkwalificatie, met gevolgen voor het examen (zonder vmbo-examen).

Voor dit onderzoek betekent het dat een overgrote meerderheid van de docenten en leidinggevenden betrokken is bij het vmbo-examen en dat dat bij een meerderheid wordt afgenomen bij vierdejaars leerlingen.

TABEL B.8: SITUATIE EXAMEN (DOCENTEN)

	Aandeel
Regulier examen, geen doorlopende route	72%
Geen afspraken mbo over doorlopende leerroute	20%
Geïntegreerde leerroute mbo2, geen vmbo-examen	2%
Doorlopende route mbo2/3/4 wel vmbo-examen	22%

CSPE in een normale situatie

Volgens de overgrote meerderheid van de docenten wordt normaliter het examen in leerjaar 4 afgenomen. Tien procent sluit de beroepsgerichte profielvakken eind leerjaar 3 af met het CSPE. Een enkele keer kunnen leerlingen zelf kiezen wanneer ze deelnemen aan het CSPE (zie Tabel B.9).

De antwoorden van de bevroegde schoolleiders komen nagenoeg overeen en werpen daarbij vooral licht op (enige) verschillen tussen profielen. Ook hier geeft het merendeel aan dat het CSPE normaliter in leerjaar 4 plaatsheeft.

TABEL B.9: AFNAME CENTRAAL EXAMEN IN NORMALE SITUATIE (DOCENTEN)

	Aandeel
Wij nemen normaliter het CSPE af in leerjaar 4	88%
Wij nemen normaliter het CSPE af in leerjaar 3	10%
We hebben een andere situatie rond het CSPE, namelijk:	1%
Wij bieden leerlingen de keus het CSPE in leerjaar 3 of leerjaar 4 af te ronden	0%
Eindtotaal	100%

TABEL B.10: AFNAME CENTRAAL EXAMEN IN NORMALE SITUATIE (LEIDINGGEVENDEN)

Leidinggevenden	Aandeel
Wij nemen normaliter het CSPE af in leerjaar 4.	73%
Wij nemen normaliter het CSPE van alle profielen af in leerjaar 3.	16%
Wij nemen normaliter het CSPE van enkele profielen af in leerjaar 3.	7%
Wij nemen normaliter het CSPE van ongeveer de helft van de profielen af in leerjaar 3.	4%
Eindtotaal	100%

Hoe hebben de scholen die normaal gesproken het CSPE in leerjaar 3 afnemen het afgelopen schooljaar het examen afgenomen? De meerderheid van docenten en schoolleiding heeft de profielmodules conform planning afgesloten met SE's. Een op de vijf leidinggevenden geeft aan dat daarbij voor verschillende profielen andere oplossingen gekozen zijn. Doorschuiven van het CSPE van leerjaar 3 naar leerjaar 4 komt maar weinig voor (zie Tabel B.11 en B.12).

TABEL B.11: AFNAME EXAMEN SCHOLEN LEERJAAR 3 (DOCENTEN)

Situatie examens leerjaar 3 20/21	Aandeel
We hebben de profielmodules conform onze planning afgesloten met SE's	85%
Anders	8%
We hebben het CSPE/SE van leerjaar 3 doorgeschoven naar leerjaar 4	6%
Eindtotaal	100%

TABEL B.12: AFNAME EXAMEN SCHOLEN LEERJAAR 3 (LEIDINGGEVENDEN)

Leidinggevenden	Aandeel
We hebben de profielmodules conform planning afgesloten met SE's.	68%
Wij hebben voor verschillende profielen verschillende oplossingen gekozen.	21%
Anders	7%
We hebben het CSPE/SE van leerjaar 3 doorgeschoven naar leerjaar 4.	4%
Eindtotaal	100%

In de toelichtingen op 'anders' is – net als vorig jaar - aangegeven dat men in een overgangssituatie zit van CSPE-afname van leerjaar 4 naar leerjaar 3, dat men een deel in leerjaar 3 en een deel in leerjaar 4 heeft afgetoetst of dat men een andere aanpak heeft voor verschillende leerwegen (bb/kb versus gl).

Ruim zeven op de tien docenten is tevreden over hoe de oplossing van het afgelopen jaar heeft uitgedaan voor de leerlingen. Zestien procent is enigszins tevreden en een op de tien ontevreden (zie Tabel B.13).

TABEL B.13: TEVREDEN MET BESLISSING ROND AFNAME EXAMEN IN LEERJAAR 3 (DOCENTEN)

	Aandeel
Ja, want ...	72%
Enigszins, want...	16%
Nee, want...	11%
Eindtotaal	100%

Docenten die tevreden zijn baseren hun tevredenheid op dat de leerlingen meer tijd hadden, meer praktijkuren hebben gehad, de lesstof doorlopen hadden en beter voorbereid en vaardiger zijn. Docenten die enigszins tevreden zijn vinden de voorbereidingen niet optimaal. Docenten die niet tevreden zijn met de oplossing geven aan, dat naar hun mening het CSPE door had kunnen gaan.

TABEL B.14: TEVREDEN MET KEUZE AFNAME EXAMEN IN LEERJAAR 3 (LEIDINGGEVENDEN)

	Aandeel
Ja, want ...	64%
Enigszins, want ...	11%
Nee, want...	14%
Weet niet	11%
Eindtotaal	100%

Schoolleiders tonen zich ook in meerderheid tevreden – zij het minder dan vorig jaar toen driekwart tevreden was- over de oplossing die gekozen is, in de eerste plaats vanwege de goede resultaten en slagingsresultaten. Schoolleiders die niet tevreden zijn geven aan, dat ze de leerlingen een CSPE hadden gegund als moment waarop leerlingen hun talent kunnen laten zien.